

Pol-ate kaapiya nyendoos la vu hil bel-ate vu Kolint

¹ O halingg-aso, sa Pol-anjo sen Anutu yoo ka vu om teey sa be saatu Yesu Kalisi-te sinaalêê-to. Ond haay yate halingg Sotenis, ² + o 1:2 1Ko 6:11; Sin 9:14*haay kaavu kaapiyaa-jo laas vu ham Anutu-te hil bel-ate vu Kolint sen Anutu teey ham in nambe ham naatu yite hil-ato. Tombe ham atu Yesu Kalisi-te hil om Anutu hako ham ak-ambe ham atu yite va-so. Yik ham-ande hil pin sen dalohak vu yate Omaaho Bop Yesu Kalisi lohvu taaku pin-ato, in

yate Omaaho Bop-ande silate Omaaho Bop having.

³ + o 1:3 Lom 1:7*Aamangg Anutu yuuuh Omaaho Bop Yesu Kalisi lambiing samu samu naas mando gaving ham-ambe ham alompayo nanjip melaas.

Pol pêêlis la vu Anutu

⁴ Sa naapêêlis la vu Anutu in ham nalak busin pin, in wiing samu samu vu ham-anja dangga lak Yesu Kalisi. ⁵ In ham atu Kalisi-te hil ondeey Anutu wiing samu samu ngeeyaata vu ham-ambe tu hamate va, tombe mem ham nanêêl vakasin keen langaah osin ham akam, tonde ham alak vakasin pin-anja danggakook ani. ⁶ De vakasin sen hey aanêêl lak Kalisii-to yoo neep niwêêk hôôk ham alompayo, ⁷ + o 1:7 Luk 17:30; 2Tes 1:7; Tit 2:13*om ham-ame nativak in Anutu-te samu

samu ti le, yik ham nanggin yate Omaaho Bop Yesu Kalisi in nambe naatok nom langaah. ⁸ + o 1:8 Pil 1:6; 1Tes 3:13; 5:23*De yate Omaaho Bop Yesu Kalisi yoo le kaandu ham lôôt in nambe yite busin sen nom-ato ond hamate vakasin ti me-le nanjip e. ⁹ + o 1:9 1; Jon 1:3; 1Ko 10:13; 1Tes 5:24*De Anutu omaaho nivasa lôôt om me-le tatuhin ham e, nganjo teey ham in nambe ham gaving Noow sen yate Omaaho Bop Yesu Kalisii-to be ham mando osin ham alompayo timu.

Hil bel-ate laasuh sil

¹⁰ + o 1:10 Pil 2:2*Om halingg-aso, sa kataangg ham lak yate Omaaho Bop Yesu Kalisi haale naambe ham pin samu vakasin nanjip ti de hamame baasuh ham e, nganjo ham mando osin ham alompayo timu de ham akam nanjip timu. ¹¹ Keen, halingg-aso, Klowi-te hil lanêêl vu sa nambe ham nanêêl ham in vakasin lôôt. ¹² + o 1:12 1Ko 3:4; Sin 18:24-28; Jon 1:42*Yik ham pin nanêêl vakasin-anjo. Ham vaalu nanêêl nambe, “Pol-ate omaaho sa.” Tonde vaalu nanêêl nambe, “Apolo-te omaaho sa.” Tonde vaalu nanêêl nambe, “Pita-te omaaho sa.” De ham vaalu nanêêl nambe, “Kalisi-te omaaho sa.” ¹³ Hamambe Kalisi hapok yi la ngeey a? De sa Pol, mak saahimb ak haah pako in saandôôvu ham ondeey ham vaalu nako sa haalengg ak a? Me mak ham alipis bel lak sa haalengg a? ¹⁴ + o 1:14 Sin 18:8; Lom 16:23*Malis, sa naapêêlis vu Anutu in same aalipis ham ti le, yik saalipis Klispas ayuuh Gaias, yuuh yuu-mu, ¹⁵ om omaaho ti me-lohvü nambe naanêêl naambe soo aalipis

ham lak sa haalengg e. ¹⁶ + o 1:16 1Ko 16:15*E-ke, de saalipis Stepanas osin vane be noondin having, tonde mak saalipis omaaho ti having mavá, sa doosin. ¹⁷ + o 1:17 Mat 28:19; Jon 4:2*In Kalisi me-wiing sa laam in nambe saanjipis hil e, nganjo wiing sa laam in nambe sa naanéêl banye nivasa langaah, de me-wiingin nambe sa naanéêl vakasin naambe sen omaahonôôn danêêl osin kand e, in naambéêndo ond vakasin sen Kalisi yimb ak haah pakôô-to me-le nôôn jak vu ham e, le naatu va malis.

Kalisi tu Anutu-te niwêek

¹⁸ + o 1:18 2Ko 4:3; Lom 1:16*In vakasin sen Yesu yimb ak haah pakôô-to ond hil sen le lana mend namaa-to kand navu nambe vakasin malimalis-ambe nôôn ma, le yiyy sen Anutu nalôôh yiyy vêêl-ato ond yalak vakasin-anjo ni nambe Anutu-te niwêek. ¹⁹ + o 1:19 Ais 29:14*Yik Anutute vakasin neep hôôk kaapiya nambe,

“Hil alundkook bop ond sale kawiiy silate vakasin na, de hil osin kand ond sale naanéêl naambe silate vakasin ond va malis.”

²⁰ + o 1:20 Ais 19:12; 33:18; 44:25; Iyop 12:17*Om hil alundkook bop-aso osin tanasin dangga-so ond sil vaati? De hil gêen sen dando mondakaas in vakasin-ato ond silate kakook nambe va? In Anutu taato lung la nambe omaahonôôn voon-ate kakook ond va malis-ande nôôn ma.

²¹ + o 1:21 Mat 11:25*Omaahonôôn voon-ate kakook-ame lohvú nambe sil lanjak Anutu ni le, om Anutu sen omaaho osin kaa-to, ond yoo ka vu nambe hil lambiing gaving vakasin sen hey naanéêl langaah-ande omaahonôôn kand

navu nambe vakasin malis-ande nôôn maa-to, ond mem Anutu le dôôvu sil. ²² + o 1:22 Mat 12:38; Sin 17:18,32*Hil Yuda nindwêêk lôôt in nambe sil lanji taahu taahu niwêêk baandonite ond mem, tonde hil Glik lawiingin nambe hil tatekin vakasin osin danggakook pin vu sil ond mem, ²³ + o 1:23 Lom 9:32; 1Ko 2:14*le ma de hey naanêêl langaah nambe Kalisi yimb ak haah pako, tombe hil Yuda nind baya, de hil vaalu sen sil-ame Yudaa-to danop ak nambe manyinjo vakasin mali-malis-ambe nôôn ma. ²⁴ + o 1:24 Kol 2:3*Nganjo yiyy sen Anutu teey yiyy-ato, yik yiyy Yuda de hil vaalu having, ond mem yaahe nambe Kalisi ond Anutu-te niwêêk osin kakook yi. ²⁵ + o 1:25 2Ko 13:4*Keen, omaahonôôn akand navu nambe Anutu ka ma om wiing-ambe Yesu yimb, le ma de ka savok omaahonôôn pin akand la. Tonde omaahonôôn akand navu nambe Anutu niwêêk ma, le ma de yite niwêêk savok omaahonôôn pin-ate niwêêk la.

²⁶ + o 1:26 Mat 11:25; Jon 7:48; Jem 2:1-5*Halingg-aso ham akam bu le, sen Anutu teey ham-ato ond omaahonôôn voon-ate me-lako ham ngeey ak-ambe lanêêl nambe hil alundkook bop-aso ham, me yêêv-oso ham, me ham hil osin ham haalem bop, malis, yik ham ti ti mu ond mem lako lak. ²⁷ Nganjo hil sen omaahonôôn vu voon dayi nambe sil akand maa-to, ond Anutu yoo holin sil lak in nambe biing-ambe hil alundkook bop-aso lambindis. Tonde yik holin hil sen omaahonôôn voon-ate danêêl nambe sil anindwêêk maa-to in nambe biing-ambe hil sen sil anindwêêk-ato lambindis. ²⁸ Tonde hil haalend ma vu voon ond Anutu yoo holin sil lak, de va sen omaahonôôn

anind bayaa-to osin va mali-malis, ond Anutu yoo holin ak in nambe biing-ambe hil osin haalend vu voon daatu va malis. ²⁹ + o 1:29 Lom 3:27; Ep 2:9*Wiing nambéenjo in nambe omaahonôôn pin ond ti me-gatee yi jak hôôk Anutu me le. ³⁰ + o 1:30 Jer 23:5-6; Jon 17:19; 2Ko 5:21*De Anutu yoo wiing-ambe ham nando osin ham alompayo timu having Yesu Kalisi sen Anutu wiing-ambe taato Anutu-te lukook bop vu yiiy-ato, tombe tu yate mop sen Anutu naanêél yiiy naambe hil anivalok-ato, osin biing-ambe yiiy naatu yoo yite hil, tonde nôôh yiiy vêêl in nambe yiiy mando metumin. ³¹ + o 1:31 Jer 9:24; 2Ko 10:17*Yik lohv Anutute vakasin neep hôôk kaapiya nambe, “Omaahonôôn gatee sil jak ond me-gatee sil jak in silate niwêêk e, nganjo gatee sil jak in Omaaho Bop-ate niwêêk.”

2

Pol nêêl vakasin ak haah pako

¹ + o 2:1 1Ko 1:17*Halingg-aso, sa laas aanêél Anutu-te vakasin langaah vu ham bôôy ond same aanêél nambe sen sa omaaho sa nakaas nivasa osin sa lukook bop e, ² + o 2:2 Gal 6:14*in soo sa kangg vu munggin om sen sa laas-ato, ond sa kangg lingin vakasin vaalu pin-ande saanêél Yesu Kalisi-te vakasin timu sen yimb ak haah pako lung laa-to. ³ + o 2:3 Sin 18:9; 2Ko 10:1*De sa laas vu ham ond same aalohvu le, sa naayêenin-ambe sa naahees lôôt, ⁴ + o 2:4 1Tes 1:5*tonde sa vakaas having ham osin saanêél banye nivasa vu ham-ato, ond same aanêél hil alundkook bop-ate vakasin hôôk ham ahem e, nganjo Vavi

Vaambuung yoo vu niwêêk hôôk sate vakasin
⁵ in nambe ham ambiing gaving Yesuu-to, ond
 dangga me-nanjip vu omaahonôôn-ate vakasin
 osin ka nivasaa-to le, nganjo yoo nanjip vu Anutu-
 te niwêêk timu.

Anutu-te Vavi Vaambuung navu ka vu yi

⁶ + o 2:6 Ep 4:13; Pil 3:15*Lemu vakasin osin kakook bop-atêêto ond hey naanêêl vu hil sen lalak Anutu-te vakasin dangga ni lung laa-to, le hey-ame naanêêl omaahonôôn-ate kakook voon-ate le, de hey-ame naanêêl yêêv bop sen dando gêêñ-anjo silate kakook e, in sil ond sil davu lana mend namaa-to, ⁷ + o 2:7 Lom 16:25; Kol 1:26*nganjo Anutu-te kakook vunin-ato ond mem hey naanêêl langaah-anjo. Anutu-te kakook-anju ond yoo vun yi bôôy munggin va pin, de yoo ka vu bôôy-anju nambe bu yite nikaapulis vu yi. ⁸ + o 2:8 Luk 23:34; Jem 2:1*Hil voon-ate yêêv bop-aso pin-ame lalak Anutu-te kakook-anju dangga ni le. Naambe lanjak ni ond me-le lanyiis Omaaho Bop sen nikaapulis danggakook-ato jak haah pako be jimb e, le ma de layiis-ato. ⁹ + o 2:9 Ais 64:4*Lemu lohvu Anutu-te vakasin neep hôôk kaapiya nambe,

“Va sen omaahonôôn-ame layi lak mend e, de me-lango hôôk nanyend e, tonde sil akand-ame vu le, ond vaa-ja Anutu yoo hatongin vulôôt vu hil sen ahend having yii-to in nambe naatu silate va.”

¹⁰ + o 2:10 Mat 13:11*Vakasin-anju neep vunin le sim Anutu wiing yite

Vavi Vaambuung laam-ambe tatekin vu hey, in Vavi Vaambuung oo lak va pin ani, de lak Anutute lopayo ni lôôt having. ¹¹ + o 2:11 Pro 20:27*De omaahonôôn pin ond ti me-lak omaaho ango-te lopayo ni le, nganjo yoo kanu sen nando hôök lopayôô-to ond mem lak ni. Tonde Anutu ond omaahonôôn-ame lalak yite lopayo ni le, yik yite Vavi Vaambuung timu yoo lak ni. ¹² + o 2:12 Jon 16:13-14*Va voorn-ate me-vu ka vu hey e, nganjo Anutu wiing yite Vavi Vaambuung laam

vu hey in nambe tatekin vu hey-ambe hey anjak Anutu-te niwêêk kul-ate pin sen vu vu hey-ato dangga ni. ¹³ + o 2:13 1Ko 2:4*Om sen hey naanêêl vakasin-anjo ond hey-ame naanêêl vakasin sen omaahonôôn alundkook bop tatekin vu hey-ato le, malis, nganjo hey naanêêl vakasin sen Vavi Vaambuung yoo tatekin vu hey-ato, tonde hey navu tatekin Vavi Vaambuung-ate va vu hil sen Vavi Vaambuung nando having sil-ato. ¹⁴ + o 2:14 Jon 8:47; 14:17; 1Ko 1:23*Lemu hil sen Vavi Vaambuung-ame nando having sil e, ond medako Anutu-te Vavi Vaambuung-ate vakasin ak e, kand navu nambe va malis, de sil-ame lalohvu nambe lanjak dangga ni le, in Vavi Vaambuung timu lohvu nambe dôôvu yiyy-ambe yiyy sahi yite vakasin nohvu. ¹⁵ + o 2:15 1; Jon 2:20*Hil sen Vavi Vaambuung nando having sil-ato ond yoo lalohvu nambe sahi va pin, nganjo omaaho ango me-lohvu nambe sahi sil e. ¹⁶ + o 2:16 Ais 40:13; Lom 11:34*Lohvu Anutu-te vakasin neep hôök kaapiya nambe,

“Omaaho ti me-yoo lak Omaaho Bop aloipayo ni le. De omaaho lati lohvu nambe bu ka vu

yi? Malis.”

Keen, lemu hey ond Kalisi vu ka vu hey-ambe
hey navu sapa hôôk.

3

Anutu-te hil kul vaha-so

¹ + o 3:1 Jon 16:12*Halingg-aso, sa laas bôôy ond same aalohvu nambe naanêêl vakasin vu ham naambe sen sa naanêêl vu hil sen Vavi Vaambung nando having sil-ato le, malis, nganjo saanêêl vu ham lohvu sa naanêêl vu hil sen davu sapa hôôk naavind anipaya voon-atêêto, in ham akam ma in Kalisi-te vakasin, de ham oo naahen nando nambe sen unoopasiv-ato. ² + o 3:2 Hiblu 5:12-13; 1Pi 2:2*Saavu sum vu ham amu de same avaat ham lak vanôôn aniwêêk e, in ham-ame alohvule. Tonde yik gêen ham naahen nambêêñja having, ³ + o 3:3 1Ko 1:10-11; 11:18*in ham oo naahen navu sapa hôôk va voon-ate pin. Tombe ham alompayo nipaya vu ham osin ham nanêêl hamato, ond taato nambe ham naahen navu sapa va voon-ate de ham nawiing va nambe hil voon-ate. ⁴ + o 3:4 1Ko 1:12*In ham vaalu nanêêl nambe, “Pol-ate omaaho sa,” de vaalu danêêl nambe, “Apolo-te omaaho sa,” ond manyinjo ham oo nawiing va nambe sen hil voon-ate.

⁵ Om Apolôô-ju yi vaati, de sa Pol ond sa vaati? Yik haay hil kul vaha malis amu sen Omaaho Bop vu kul

vu haay ango de ango, tombe haay aawiing kul vu ham e mem ham awii-having Anutuu-to.

⁶ + o 3:6 Sin 18:4,11; 19:1*Yik sa vaalôôh vave, tombe Apolo vu bel hôôk, tonde Anutu timu yoo

nawiing-ambe nôôn nalak. ⁷ Om omaaho sen naalôôh vave, yuuh ango sen navu bel hôök-ato, ond yuuh lalohvu va malis amu, nganjo Anutu sen nawiing-ambe vanôôn nôôn nalak-ato ond mem haale bop. ⁸ De yuuh sen ango naalôôh vave de ango navu bel hôök-ato ond yuuh dawiing kul timu, tombe yuuh e gako nyevahaan anivasa nohvu kul sen yuuh dawiing-ato. ⁹ + o 3:9 Mat 13:3-9; Ep 2:20-22*Yik hey ahondoosin Anutu naawiing kul timu, tonde ham alohvus Anutu-te kul sen nawiing kul hôök-ato, osin ham alohvus Anutu-te bayêen sen nahaav-ato.

*Anutu-te hil kul vaha-so lalohvu hil sen dahaav
bayêen-ato*

¹⁰ + o 3:10 1Ko 15:10; 2Pi 3:15*Anutu yoo wiing samu samu vu sa ondeey saawiing kul osin sa kangg lohvu omaaho sen nahaav bayêen-ato, tombe sa valaah ngaandiin naale lung la, le mem omaaho ango nahaav bayêen lakala, om hil sen dahaav-ato ond sil oo kand bu be landaav nivasa lôôt. ¹¹ + o 3:11 Ais 28:16; 1Pi 2:4-6*In bayêen-ate ngaandiin aniwêek sen naale lung laa-to ond Yesu Kalisi, tombe omaaho ti me-lohvu nambe balaah ngaandiin ango dukana baale gaving e. ¹² Om hil sen landaav bayêen jakana ngaandiinanja naambe landaav jak va niwêek sen kin-ame lohvu nambe ja le, naambe sen gool, me siliva, me tatuuh amengali-ngali, me naambe landaav jak haah, me gus, me siih, ¹³ + o 3:13 1Ko 4:5; 2Tes 1:7-10*ond sil pin-ate kul e nanjip langaah hôök busin sen Kalisi nom-ato. In busin-anju ond le naatok naam osin kin tumin, tombe hil

pin-ate kul sen lahaav Anutu-te bayêên-ato ond Anutu le sahi lak kin-ambe taato langaah naambe niwêêk me malis. ¹⁴ Om omaaho ti-te kul sen haav bayêên lakala ngaandiin-ato naambe kin dôôk, le ma de mando niwêêk-ato, ond omaahôô-ju le gako nivasa nyevahaan dukanaah. ¹⁵ Le naambe kin ja omaaho ti-te kul-anju be jung na, ond me-le gako nivasa nyevahaan e, le nama. Yik le mando metumin amu, in Anutu le gataah yi vêêl naambe sen hil dataah va vêêl in kin-ato.

Anutu-te hil latu yite dumb vaambuung

¹⁶ + o 3:16 1Ko 6:19; 2Ko 6:16*Om ham gango le. Ham atu Anutu-te dumb vaambuung-ambe yite Vavi Vaambuung lukala nando hôôk ham alompayo. ¹⁷ Om naambe omaaho ti biliyak Anutu-te dumb vaambuung ond Anutu yoo le kawiyy omaahôô-ju na, in Anutu-te dumb ond vaambuung ond yik ham-anja.

Yame gako omaahonôôn haale jak e

¹⁸ Omaaho ti me-yoo tatuhan yi le. Ham ti yoo ka bu naambe yi omaaho osin ka savok hil voon-ate ngeeyaata la, ond yoo gilin yi be naatu omaaho sen hil voon-ate danêêl nambe ka maa-to vêêl e, mem le naatu omaaho osin ka keen. ¹⁹ + o 3:19 Iyop 5:13*In va sen hil voon-ate danêêl nambe ka bop ond Anutu nayi nambe ka ma, lohvü Anutu-te vakasin ti neep hôôk kaapiya nambe,

“Anutu wiing-ambe hil osin ka bop kand sapa silate va tatuhan heey tu jaang-ambe yiis sil.”

²⁰ + o 3:20 Saam 94:11*Tonde yik vakasin ango neep nambe,

“Omaaho Bop nalak ni nambe va sen hil osin lukook bop akand navuu-to ond va malis.”

²¹ Om hil-ame gatee sil ak in omaahonôôn e, in Anutu yoo vu va pin tu hamate va lung la. ²² Sa Pol-ande Apolo yuuuh Pita, tonde taaku voon-anjo de metumin osin meyimbin, tonde va gêen-anjo osin va sen balup vu taamusin-ato, ond va pin-anjo tu hamate va, ²³ tonde yiyy ond yaatu Kalisi-te hil, de Kalisi ond Anutu-te va.

4

Omaaho Bop yoo navu sahi yite hil kul vaha-so

¹ + o 4:1 Tit 1:7*Ham akam bu hey naambêêno naambe Kalisi-te hil kul vaha-so hey osin hey nanggin Anutu-te vakasin vunin-ato in nambe hey naanêêl langaah vu ham. ² + o 4:2 Luk 12:42*Tonde ham alak ni nambe hil sen danggin yêêv-ate vaa-to, ond silate yêêv dawiingin nambe sil oo mongganggin nivasa lôôt-ande silame ganggin daka paya le. ³ Naambe ham me omaahonôôn vaalu sahi sate kul-ambe daanêêl naambe sa nanggin sate kul nivasa me malis, ond sa kangg navu vaa-jo nambe va malis amu, de same navu sahi sate kul having e. ⁴ + o 4:4 Saam 143:2*Sa kangg vu nambe sate vakasin ti me-neep e, lemu va sen sa kangg vuu-jo ond me-navu taato nambe sa omaaho nivalok e, nganjo Omaaho Bop navu sahi sate vakasin om yoo le naanêêl. ⁵ + o 4:5 1Ko 3:8*Om ham-ame sahi hil-ate vakasin-ambe ham naanêêl pavis e, de Omaaho Bop nom vêêl e mem va sen vun yi hôök mekanuu-to, osin va sen

hil akand navu neep hôök sil alondpayô-to, ond Omaaho Bop yoo le taato va pin-anju langaah, tombe mem Anutu yoo le gako omaahonôôn ti ti pin jak nohvu.

Hil Kolint yoo dako haalend ak

⁶ + o 4:6 Lom 12:3*Ke, halingg-aso, sa taahu vakasin-anjo lak haay Apolo mu in nambe ham angge be ham anjak ni, le mem ham sapa hôök Anutu-te vakasin sen neep hôök kaapiyaa-to ni-valok, de ham ti me-gako omaaho ango jak-ande ji ango paya le. ⁷ + o 4:7 Lom 12:6*Lati wiing-ambe gatu omaaho osin haale? Tonde gate vaati neep vu hong vulôôt-ande Anutu me-vu vu hong e? De hong sen ohako va pin vu Anutuu-to, ond nambe vaati sen ohatee hong ak nambe goo gatu va pin-anjo dangga? ⁸ + o 4:8 Taato 3:17,21*E-ke, ham-ame nativak in vati le, me? Ham atu hil osin Anutu-te va nivasa vasa lung la keen a? De ham kaluuuh hey-ande ham atu Anutu-te hil lulemak-aso lung la mava? Naambe ham atu hil lulemak-aso keen ond mem nivasa, in mem hey naatu Anutu-te hil lulemak-aso gaving ham-ambe yiij ahondoos ganggin hil. ⁹ + o 4:9 Lom 8:36; Hiblu 10:33*Sa kangg navu nambe mak Anutu wiing-ambe hey sinaale-so hey aatu hil malimalis-ambe hey nando laah dami. Hey aalohvu hil sen danêël nambe lanyiis sil-ambe lanjimb ak hil pin amend-ato, om omaahonôôn osin angelaso pin dangget hey nambe hey anipayaa-to.

¹⁰ + o 4:10 1Ko 3:18*Omaahonôôn danêël hey nambe hey alukook ma, in hey naanêël Kalisi-te banye langaah-ato, nganjo ham ond ham atu

Kalisi-te hil om ham hil osin kam. Tonde hey ond hey aniwêêk ma, nganjo ham ond mem ham aniwêêk. Tonde hil dayi hey nambe va malis, de ham ond dako ham haalem lak lôôt. ¹¹ + o 4:11 2Ko 11:23-27*Lak busin pin-ambe gêen ond hey naahimb ahengg osin hey alongg navu bambôôv in bel, tonde hey naativak in tôômb ayuuuh ame, tonde hil davu kaatuuh hey lak namand, de hey ambaangg sen hey mando dôôk-ato ma. ¹² + o 4:12 Sin 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Tes 3:8; Saam 109:28; Mat 5:44*Yik hey namangg oo monawiing kul bop in dôôvu hey. Tonde hil danêêl hey pale le hey naalohak la vu Anutu in nambe samu sil, de dawiing nindanjeen vu hey, le ma de hey naahe sil amu. ¹³ + o 4:13 Su 3:45*Hil daanggôôl hey, le ma de hey naavu mamaal vu sil. Keen, dayi hey nambe taaku voon-ate va ningook nipaya hey, de kand navu nambe hey aalohvu kaalekaale pin sen davu kaakêêl la nanyendanggaa-to, lôôt-ambe tok valup gêen-anjo.

Pol nêêl nambe hil Kolint sapa hôôk vaha

¹⁴ Same navu kaavu vakasin-anjo in daanggôôl ham-ambe ham anim naatum e, nganjo sahengg naving sate noongg-aso ham ondeey sa naavu kôôvu ham. ¹⁵ + o 4:15 Gal 4:19*Hil ngeeyaata lôôt davu tatekin Kalisi-te vakasin vu ham, nganjo mom-aso ond sil-ame ngeey e, yik sa, saanêêl Yesu Kalisi-te banye nivasa vu ham-ambe ham atu yite hil-ato ond manyinjo saatu hamate mom. ¹⁶ + o 4:16 1Ko 11:1; Pil 3:17; 1Tes 1:6*Om sa naanêêl niwêêk vu ham naambe ham sapa dôôk

sa vahangg. ¹⁷ + o 4:17 Sin 19:22*Keen, dangga nambêenjo ondeey saawiing Timoti laas vu ham. Timotii-ja tu sa noongg-ambe sahengg naving yi lôôt, in saanêel-ambe hulis Omaaho Bop baambu keen. Yoo le bêêl ham alum jak in sate mopaatôôv sen sa navu sapa Yesu Kalisii-to, naambe sen sa navu tatekin vu hil bel-ate lu ti ti pin lohvu taaku pin-ato.

¹⁸ Ke, tonde hamate hil vaalu kand navu nambe same le anaas vu ham e, om sil oo datee sil lak vu ham lôôt. ¹⁹ + o 4:19 Sin 18:21*Lemu Omaaho Bop jünggis ond mem sale anaas vu ham pavis, tombe mem hil-anja sen yoo datee sil ak-ato ond same le aanjêenin silate vakasin e, nganjo sale anjak silate niwêek ani naambe dawiing Anutu-te kul osin niwêek a? ²⁰ + o 4:20 1Ko 2:4*In vakasin amu ond me-lohvu le, nganjo yaangge naambe hil dawiing kul osin Anutu-te niwêek ond mem yalak ni nambe Anutu nanggin yite hil. ²¹ Om ham awiingin vaati? Sa naas osin sahengg kalin in saambu nyevahaan vu ham a? Me, sa kangg pasiv in ham-ambe sa naas osin melaas a?

5

Hil bel-ate ti nawiing baayamb vu Kolint

¹ + o 5:1 Lev 18:7-8; Diu 22:30; 27:20*Sa hango nambe ham ti nawiing baayamb, in ham ti hako mangganaan vane (lemu me-tangganaan sen hako yii-to le). Tombe baayamb tii-ja nipaya lôôt, de hil sen sil doosin Anutuu-to sil dayêenin baayamb anipaya nambêenja. ² Om ham natee ham ak in? Ham anim naatum-ambe ham naasu, tombe ham gatiyy omaaho sen nawiing

vaa-ja na vêêl in ham ond mem. ³ + o 5:3 Kol 2:5*De sak, sa nando diin in ham, lemu sa kangg oo navu ham lôôt, tombe sa hangoyin omaaho sen nawiing vaa-ja yite vakasin lung la nambe sen sa nando having ham keen-ato. ⁴ + o 5:4 Mat 16:19; 2Ko 13:10*Om sa naanêêl lak yate Omaaho Bop Yesu

haale naambe ham naasupin ond ham akam bu sate vakasin naambe sen sa nando having ham-ato, tonde yate Omaaho Bop Yesu le bu yite niwêêk vu ham gaving, ⁵ + o 5:5 1Ti 1:20; 1Pi 4:6*le mem ham gatiyy omaahôô-ja na vu Saalang in nambe biliyak naavi mu, tombe mem gilin yi naah vu Anutu be Anutu gako kanu naah hôôk busin taamusin sen Omaaho Bop nom-ato.

Hil Kolint gatiyy omaaho nipaya na vêêl

⁶ + o 5:6 Gal 5:9*Ham natee ham ak-anja ond me-nivasa le. Ham-ame alak ni le? Va daka sen haale nambe yis-ato, ond yik pasivdaka mu yoo nawiing-ambe balet doos nalinj. ⁷ + o 5:7 Eks 12:21; 13:7; Ais 53:7; 1Pi 1:19*Om ham gatiyy omaaho baayamb sen lohvu yis animbôôy-anja na, de ham mando nivasa mu naambe balet sen yis ma in-ato, in Kalisi kawiyy hamate nipaya lung laa-to. Yik Kalisii-ju yimb-ambe tu yate salivangin lohvu hil dayiis sipsip hôôk busin haluusin sen Anutu haluuuh hil Islel hôôk vu Ijip bôôy-ato. ⁸ + o 5:8 Eks 12:16-20; Diu 16:3*Om yiiy gatiyy yate va nipaya pin na naambe sen hil Yuda daate yis la de daya balet sen yis ma in-ato hôôk silate vanôôn busin haluusin-atêêto, tonde mem yiiy mando

osin yalonggpayo timu be yiyy naanêél vakasin keen.

⁹ + o 5:9 Mat 18:17; 2Tes 3:14*Sa kaavu kaapiya ango laas vu ham bôôy-ato in nambe ham-ame mando gaving hil sen dawiing baayamb-ato le, ¹⁰ ond same kaavu nambe ham galuuuh damim vu omaahonôôn voon sen sil dawiing baayamb osin dawiing mend nôôn, tonde dawiing hôôndak, osin dalohak vu silate anutu tatuhin vaha-sôôto le. Keen, naambe ham-ame mando gaving sil e, ond ham e gavuuh taaku voon-anjo de ham ana mando tana? ¹¹ + o 5:11 2Tes 3:6; Tit 3:10; 2Jon 10*Nganjo sa kaavu vu ham in nambe ham-ame mando gaving omaaho sen yoo nanêél nambe yiyy halingg bel-ate ti yi, le ma de nawiing baayamb, de nawiing menôôn, de nalohak vu anutu tatuhin vaha-so, osin nanêél vakasin palesin lak hil, de nanum bel-ambe lukook nawiing paya, tonde nawiing hôôndak-ato. Ke, hil nambêenjo ond ham-ame angga vanôôn gaving sil e.

¹² + o 5:12 Mak 4:11*Same sate kul in nambe sa gangoyin hil sen sil doosin Anutuu-to silate vakasin e, nganjo hil bel-ate ond mem ham gangoyin silate vakasin. ¹³ + o 5:13 Diu 13:5; 17:7; 22:24*Tonde hil sen sil doosin Anutuu-to, ond Anutu yoo le gangoyin silate vakasin. Om ham gatiyy omaaho nipayaa-ja na vêél in ham nohvu Anutu-te vakasin neep hôôk kaapiyaa-to.

6

Vakasin lak Kalisi-te hil dawiing vakasin vu halindin-aso

¹ Ham ti-te vakasin neep vu ango tombe gako na in hil voon-ate gangoyin yite vakasin, de me-yoo lohvu baale Anutu-te hil amend in nambe sil gangoyin yite vakasin mava? Nambe vaati sen ham anim-ame namum e? ² + o 6:2 Taato 3:21*Anutu-te hil e gangoyin omaahonôôn pin-ate vakasin, le mak ham doosin mava? Om naambe ham e gango omaahonôôn pin-ate vakasin, ond ham alohvus nambe gango vakasin mali-malis heey hôök busin sen gêênanjo. ³ De ham alak ni nambe yale gangoyin angela-sote vakasin a? Om nambêenjo ond yik yaalohvu nambe yiyl gangoyin vakasin lak va sen yiyl naawiing nando vu voon-anjôôto. ⁴ Om naambe vakasin lak va sen yiyl naawiing vu voon-anjo ti neep vu ham lohvu ham ambiing vakasin, le nambe vaati sen ham nala vu hil sen hil bel-ate dayi nambe dando nanyendanggaa-to in nambe sil gangoyin hamate vakasin?

⁵ Sa naanêêl vakasin-anjo in nambe ham anim naamum. Hamate omaaho ti osin ka me-nando lohvu nambe gangoyin hamate vakasin-ambe naanêêl mava? ⁶ Le nambe vaati sen Omaaho Bop-ate omaaho yuuuh daanêêl yuuuh atombe yuuuh lana lambiing vakasin vu hil sen sil-ame lawii-having Yesuu-to.

⁷ + o 6:7 Mat 5:39; 1Tes 5:15; 1Pi 3:9*Keen, ham nako ham la vu hil voon-ate sen dangoyin hil-ate vakasin-ato, ond manyinja ham naloh mop paya lôôt. Naambe vaheey lambiing ham paya me langgôondak hamate va, ond ham angge mu be vakasin ma, ond

mem ham awiing lohvu, ⁸ le ma de ham nawi-

ing halim-aso bel-ate paya osin ham nahôôndak silate va.

⁹ + o 6:9 Gal 5:19-21; Ep 5:5; Taato 22:15*Ham gango le. Hil sen dawiing va nipayaa-to me-le landukana gaving Anutu-te hil-ambe ganggin sil e. Ham akam bu vakasin-anjo nivasa le. Hil sen dawiing baayamb osin hil sen dalohak vu anutu tatuuhin vaha-sôôto, tonde hil baayamb sen dahôôndak moow ango vanêêndin, me vêêh ango dahôôndak ango layêêndin-ato, tonde moow-aso sen dahôôv moow ango nambe sen vêêh-ato, ¹⁰ de hil hôôndak osin hil sen mend nôôn in omaaho ango-te vaa-to, tonde hil sen danum bel-ambe lundkook nawiing payaa-to, osin hil vakasin palesin-aso, tonde hil sen daandiiy omaaho ango-te va danjeen-ato, ond hil nambêenjo pin me-le landukana gaving Anutu-te hil-ambe ganggin sil e. ¹¹ + o 6:11 Tit 3:3-7*Ham vaalu nawiing va nambêenjo bôôy, le sim gêen ond Anutu kawiiy hamate va nipaya la lung la, de holin ham lakambe ham atu yite hil, tombe nêêl ham nambe ham hil anivalok. Anutu yoo ka navu Omaaho Bop Yesu Kalisi-te kul sen yimb ak yiiy-ato ondeey nêêl-ambe yite Vavi Vaambuung hôôvu yiiy nambêenjo.

Yiiy naavingg gako Anutu haale jak

¹² + o 6:12 1Ko 10:23*Keen, va pin nambe saambiing ond lohvu, lemu va vaalu me-le dôôvu sa le. Ke, va pin lohvu nambe saambiing, lemu same le aambiing vati be naatu sate yêêv-ambe ganggin sa le. ¹³ + o 6:13 1Tes 4:3-5*Vanôôn ond yahengg-ate va, de yahengg neep in nambe

yangga vanôôn, tombe sim Anutu le kawiyy yuuah ahondoosin na. Lemu yiyy naavingg ond me-neep in nambe yaambiing baayamb e, nganjo yiyy naavingg ond Omaaho Bop-ate va, de Omaaho Bop ond tu yêev-âmbe nando in nambe ganggin yiyy naavingg. ¹⁴ + o 6:14 Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14*Anutu wiing-ambe Omaaho Bop kandi vu hil yimbin-ate, tombe yite niwêek e biing-ambe yiyy kandi jak vu hil yimbin-ate gaving.

¹⁵ + o 6:15 Lom 12:5; Ep 5:30*Mak ham doosin mavä? Ham atu Kalisi-te naavi boow ti ti lung la. Om mak lohvü nambe sa kahe Kalisi-te naavi boow ti be saambu na be naatu vêeh baayamb tit-te

naavi boow ti? Malis lôôt. ¹⁶ + o 6:16 Jen 2:24; Mat 19:5*Nambe vaati sen ham-ame alak ni le? Nambe omaaho ti gahôôv vêeh baayamb ti ond yuuah latu nôôn timu, lohvü Anutu nêîl vakasin-ambe neep hôök kaapiya nambe, “Yuuah e daatu nôôn timu.” ¹⁷ + o 6:17 Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Gal 2:20*Le omaaho ti jalak ak Omaaho Bop ond yuuah ahondoos latu nôôn timu. ¹⁸ Ham oo napak-ande ham-ame ambiing baayamb e. Va nipaya vaalu pin sen omaahonôôn dawiiing-ato, ond me-yoo dawiiing naavind paya le, nganjo omaaho baayamb ond yoo nawiing naavi paya. ¹⁹ + o 6:19 1Ko 3:16*Tonde yik ham alak ni nambe ham naavim tu Vavi Vaambuungate dumb vaambuung, in Anutu wiing Vavi Vaambuung laas-ambe nando hôök ham alompayo lung la, om ham-ame yoo atu ham naavim-ate danggakook e. ²⁰ + o 6:20 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Pil 1:20*Nganjo Anutu yoo vaanggo ham lak va bopaata lôôt-ambe ham atu

yite va, om ham naavim biing va sen gako Anutu haale jak-ato.

7

Vakasin lak vêêh ayuuh moow dako sil-ato

¹ Ke, vakasin sen ham kaavu hôôk kaapiya be ham alingin saa-to, ond sa naanêél vu ham e. Naambe moow-ame gako vêêh e ond nivasa, ² lemu baayamb neep om moow pin oo gako silate vêêh ti ti, de vêêh pin lanjak vu silate moow ti ti. ³ Moow naavi tu vane-te va om me-bu teenin yi le, tonde yik vêêh naavi tu laya-te va om

me-bu teenin yi le. ⁴ Vêêh-ame yoo nanggin yite naavi le, nganjo laya nanggin, tonde yik moow-ame nanggin yite naavi le, nganjo vane nanggin. ⁵ Om mame ambu teenin muuh naavim in muuh e. Le naambe muuh naanjôoy vakasin dôôk ti naambe manjakin muuh in nambe muuh mando monanohak vu Anutu daka vêêl e ond mem nivasa. Tonde busin-anju jung na le mem muuh mando dôôk ti jesin naah. Le naambe nama ond mame alohvü nambe manjakin muuh nivasa lôôt e, de Saalang e palapin muuh.

⁶ Sate vakasin-anjo ond soo aaliingga in hamate vakasin amu, de same aanêél niwêek in nambe ham ambiing naambêenjo le. ⁷ + o 7:7 Mat 19:12*Nganjo saawiingin nambe hil pin mando vehambu osin maseeng naambe sa, lemu Anutu yoo wiing samu samu vaha vaha vu yiy omaahonôôn ti ti pin, kaandu hil vaalu lôôt-ambe vu kul vu sil in nambe sil mando vehambu osin

maseeng, tonde vu kul vu hil vaalu in nambe sil gako sil e mem lambiing kul.

⁸ Sa naanêél vu hil sen me-lako sil-atō le, de vu veahaahôôv-aso naambe sil oo mando naambe sen sa ond mem nivasa. ⁹ + o 7:9 1Ti 5:14*Le naambe sil-ame lalohvu nambe sil lanjakin sil nivasa lôôt ond mam sil gako sil. Le naambe nama ond sil alondpayo le biing navu navu lôôt naambe kin napeek hôôk sil-atō, tombe manyinja le biing nipaya vu sil, om sil gako sil ond mem nivasa.

¹⁰ + o 7:10 Mat 5:32; 19:9*Tonde sa naanêél vakasin ti vu vêêh osin moow sen sil lako sil lung laa-to, le me-soo sate tanasin e, nganjo Omaaho Bop-ate tanasin, naambe vêêh ond me-gavuuuh laya le. ¹¹ Le naambe gavuuuh ond yoo mando malis, le naambe nama ond yuuuh laya samu vakasin e mem yuuuh mando javuh ti naah. Tonde yik moow ond me-juus vane le.

¹² Tonde sa naanêél vakasin ti vu hil vaalu ond manyinjo me-Omaaho Bop-ate tanasin e, nganjo soo naanêél naambe omaaho ti vane me-wii-having Kalisi le, le vanêê-ju ahe having nambe mando gaving yi, ond laya me-juus na le. ¹³ De naambe vêêh ti laya me-wii-having Kalisi le, le ahe having nambe mando gaving vane, ond vêêh-anju me-gavuuuh laya le. ¹⁴ In omaaho ti sen me-wii-having Kalisii-to ond yoo tu Anutu-te va, lak dangga nambe vane wii-having Kalisi be tu Anutu-te vaa-to. Tonde yik vêêh sen me-wii-having Kalisii-to ond tu Anutu-te va, lak dangga nambe laya wii-having-ambe tu Anutu-te va. Le naambe nama ond noom-

aso le naambe hil sen sil doosin Anutuu-to, le ma de sil latu va vaambuung. ¹⁵ + o 7:15 Lom 14:19*Le naambe vêeh me moow sen me-wii-having Yesuu-to wiingin nambe gavuuh vane me laya sen wii-having Yesuu-to na, ond gavuuh, in tanasin ti me-nanjin gin vane me laya sen wii-having Yesuu-to be nêelin yi le, in Anutu teey yi y in nambe yi y mando osin yalonggpayo melaas. ¹⁶ + o 7:16 1Pi 3:1*Hong vêeh, mak gale ganggilin olayam-ambe Anutu gako yi naah lemu game galak ni le. De hong moow, mak gale ganggilin ovanem-ambe Anutu gako yi naah lemu ondoosin.

Ham ambiing hamate kul sen ham monawiing-ande Anutu teey ham-atō

¹⁷ + o 7:17 1Ko 7:20,24*Om ham ti ti pin, ham oo mosapa mop sen Anutu taato vu ham-atō, osin ham monambiing kul sen ham monawiing in dôôvu ham naavim bôôy-ande Anutu teey ham-ambe ham atu yite hil-atō. Soo monaanêél tanasin tii-jo vu hil bel-ate lohvu taaku pin. ¹⁸ Naambe omaaho ti halaah naavi lung la nambe sen Yuda dalaah naavind-atō, tonde mem Anutu teey yi be tu yite omaaho, ond me-gatongin naavi naah-ambe bun e. De naambe omaaho ti me-halaah naavi le, tonde Anutu teey yi be tu yite omaaho, ond me-galaah naavi le. ¹⁹ + o 7:19 Lom 2:25; Gal 5:6; 6:15*In va sen hil dalaah naavind-atō ond va malis, de va sen hil vaalu medalaah naavind e, ond yik va malis having, nganjo va sen nôôn keen-atō nambe yi y taamuyin Anutu-te tanasin. ²⁰ Om ham ambiing hamate kul sen ham monawiing-ande Anutu teey ham-ambe ham atu

yite hil-ato. ²¹ Gatu omaaho ango-te va kul-ate malis amu vu gate yêêv ti tonde mem Anutu teey hong-ambe gatu yite omaaho? Ond game galompayo nimeen e, nganjo gamem sapa gate kul-anja be gambiing. Le naambe mop neep in nambe onggavuuh gate yêêv-anjo, ond yik onggavuuh-ande mem goo ganggin hong naah. ²² + o 7:22 Plm 16; Ep 6:6; 1Pi 2:16*Omaaho ti sen tu omaaho ango-te va kul-ate malis amuu-to, le sim Omaaho Bop teey yi be tu yite omaahô-to ond tu Omaaho Bop-ate omaaho osin haale. Tonde omaaho osin haale bop sen Anutu teey yi be tu yite omaahô-to ond me-yoo le ganggin yi naah e, nganjo tu Kalisi-te va kul-ate malis amu. ²³ Anutu yoo vaanggo ham lak va bopaata lôôt-ambe ham atu yite va, om ham-ame naatu omaaho ango-te va kul-ate malis amu de sil daatu hamate yêêv e. ²⁴ Om halingg-aso, ham amem oo sapa kul sen ham monawiing bôôy-ande Anutu teey ham-ato, osin ham akam monambu Anutu.

Vêêh ayuuh moow sen me-lako sil-ato silate vakasin

²⁵ + o 7:25 1Ti 1:12-13*Ke, tonde vakasin lak vêêh-aso sen me-lalak vu moow-ato ond Omaaho Bop-ame néêl tanasin ti vu sa in nambe sa naanêêl vu ham e, nganjo soo naanêêl va sen sa navu sahii-to, in Omaaho Bop aka pasiv in sa be holin sa, om lohvü nambe ham ambiing gaving sa lavangg. ²⁶ Sa kangg navu nambe ham oo mando naambe sen ham nando gêê-anjo ond nivasa, in nimeen ngeeyaata tok laam gêê. ²⁷ Ohako vêêh ond game gakam bu naambe

ganjuus vanem e, de hong sen vêh maa-to ond game salo vêh ti in nambe onggako le. ²⁸ + o 7:28 Luk 21:23*Le naambe onggako vêh ond manyinja game gawiing va nipaya le, de naambe vehaavu ti jak moow ond manyinju me-wiing va nipaya le. Lemu vêh ayuuh moow sen lako silato ond sil

dako nimeen ngeeyaata vu voon, tombe sa naayêenin nambe nimeen nambêenju me-naatovu ham e.

²⁹ + o 7:29 Lom 13:11*Halingg-aso, sa naanêel nambêenjo vu ham in busin ngaaho lak, om hil osin vanêendin-ato lambiing kul vu Anutu naambe hil sen vanêendin maa-to. ³⁰ Tonde hil sen dasu in silate hil layimb-ato ond lambiing kul vu Anutu naambe hil sen me-dasuu-to le. Tonde hil sen dapêelis in datovu va nivasaa-to ond lambiing kul vu Anutu naambe hil sen medapêelis-ato. Tonde hil sen daanggo vaa-to ond lambiing kul vu Anutu naambe hil sen silanêend va maa-to. ³¹ + o 7:31 1; Jon 2:17*Tonde hil sen dawiing kul in va sen dôôvu sil naavind vu voonato ond me-lambu sil na doos vu kul-anju le, in voon-ate va pin ond le na menama.

³² Sa nimbaya nambe ham-ame naham jak in vaheey e. Omaaho ti sen me-hako vêh-ato ond ka nala vu Omaaho Bop-ate kul timu, be nawiing in nambe Omaaho Bop ahe nivasa vu yi. ³³ Nganjo omaaho ti sen hako vêh-ato ond ka nala vu va voon-ate, be nawiing kul in nambe vane ahe nivasa vu yi, ³⁴ om ka nala yuuuh. Tonde yik vehambu osin vehaavu ond

kand nala vu Omaaho Bop-ate kul timu be dawining in nambe nind naavi osin londpayo naatu vaambuung, nganjo vêêh ti sen lak moow-ato, ond ka nala vu va voon-ate be nawiing kul in nambe laya ahe nivasa vu yi. ³⁵ Same naanêêl vakasin-anjo in nambe danjingin ham e, nganjo sa naanêêl in nambe kaandu ham-ambe ham mando nivasa, tombe ham oo monambiing kul vu Omaaho Bop, de ham akam-ame na ngeey e.

³⁶ Naambe omaaho ti ka nala yu-yuuuh nambe mak nawiing nowaavêêh paya in nando lôôt-ambe vehambu lak, nganjo ahe having nambe jak moow, le ma de danêêlin yi lôôt, ond mam omaahôô-ju biing nohvu ka. Naambe naanêêl-ambe nowaavêêh-anju jak moow ond lung, manyinju mangganaan-anju me-wiing va nipaya le. ³⁷ Lemu naambe vati me-naanjiihin yi le, de ka me-nala yu-yuuuh e, nganjo lopayo niwêêk-ande nêêl vulôôt nambe nowaavêêh-anju mando vehambu mu, ond yik lung, manyinju nawiing nivasa. ³⁸ Om naambe omaaho ti biing-ambe nowaavêêh jak moow ond nivasa, tonde omaaho ti naambe naanêêlin nowaavêêh lôôt-ande me-jak moow e, ond nivasa lôôt. ³⁹ + o 7:39 Lom 7:2-3*Naambe vêêh ti lak moow ond tanasin duuh yi having laya lôôt, le naambe laya yimb-ande wiingin nambe jak vu moow ango ond yoo yite va, yoo jak vu hil sen davu taamuyin Omaaho Bop-ato ti. ⁴⁰ Le naambe yoo mando malis ond sa kangg navu nambe le ka vasa lôôt. Ke, sa kangg navu nambe Anutu-te Vavi Vaambuung nando having sa be navu ka vu sa.

8

*Vahivak sen datung natu salivangin vu anutu
tatuhin vaha-sôôto*

¹ + o 8:1 Sin 15:29*Ke, tonde vakasin lak vahivak sen datung natu salivangin vu anutu tatuhin vaha-sôôto, ond keen “yiiy pin alak va ni,” lemu yakangg navu nambe yalak va ni, tombe nawiing-ambe yiiy nako yiiy ak nambe yiiy hil osin kakook bopaata, nganjo yahengg gaving omaahonôôn ond mem ahe havingin-anjo navu kaandu yiiy. ² + o 8:2 Gal 6:3*Omaaho ti yoo ka navu nambe lak va danggakook anii-to, ond me-lak ni vanuh e. ³ + o 8:3 Gal 4:9*Omaaho ti nambe lopayo la timu vu Anutu, ond Anutu lak ni nambe yite omaahôô-ju.

⁴ + o 8:4 1Ko 10:19; Gal 4:8; Diu 4:35,39; 6:4*Ke, om vakasin lak vahivak sen datung natu salivangin vu anutu tatuhin vaha-sôôto nambe yangga me malis, ond yalak ni nambe anutu tatuhin vaha-sôônju ond sil-ame nôôn keen e, yik Anutu nôôn timu nando de heey ond ma.

⁵ Keen, hil vaalu danêîl nambe silate anutu-so ngeeyaata dando baandoni osin voon, tonde yik anutu tatuhin vaha-so osin omaaho bop-aso ngeeyaata nambêenju dando. ⁶ + o 8:6 Mal 2:10; 1Ko 12:5-6; Ep 4:5-6; Jon 1:3*Lemu yiiy ond yalak ni nambe Anutu nôôn timu nando, yik yiiy Aamangg Anutuu-to, de va pin danggakook yi, tombe yiiy nando in nambe gako haale jak. Tonde yik Omaaho Bop nôôn timu nando, yik Yesu Kalisi ond yoo hatung va pin, tonde wiing-ambe yaatu yite hil.

⁷ Lemu Omaaho Bop-ate hil vaalu me-lalak vakasin-anjo ni le, sil vaalu kand oo monavu bôôy-ambe tok laam gêen nambe mak anutu tatuhan vaha-so dando keen. Om naambe daya vahivak sen hil alundoos latung tu salivangin vu anutu tatuhan vaha-so vêel e mem latung hôök maaket-ambe hil laanggôô-to, ond Omaaho Bop-ate hil vaaluu-ju kand navu vahivak-anju nambe tu anutu tatuhan vaha-sote va vaambuung, tombe londpayo nayêénin-ande kand navu nambe va nipaya neep vu sil in laya vahivak-anju. ^{8 + o} 8:8 Lom 14:17*Lemu Anutu me-ka navu vahivak sen yiyy nahaa-to be nayi yiyy paya me nayi yiyy nivasa le, malis. Naambe yaanjêénin vahivak vaalu ond Anutu me-le ji yiyy paya lak vaa-jo le, me naambe yangga ond yik Anutu me-le ji yiyy paya le.

^{9 + o} 8:9 Lom 14:13-15; Gal 5:13*Om ham ganggin ham in nambe ham e angga vahivak-anju osin ham alompayo nivalok, lemu hil sen me-dawii-having Kalisi niwêêk-ato, le lanji de ham angga, tombe le biing-ambe sil landupake hôök va nipaya.

¹⁰ Hong omaaho sen galak ni nambe anutu tatuhan vaha-so ond sil-ame nôôn keen e, le naambe gana mando monangga vanôôn hôök anutu tatuhan vaha-sote dumb alo, tombe omaaho ti sen lopayo nayêénin vahivak vaaluu-juuto ji hong, ond mak le biing-ambe omaahôô-ju ka yuyuh-ambe ja vahivak sen hil latung tu salivangin vu anutu tatuhan vaha-sôôto. ^{11 + o} 8:11 Lom 14:15,20*Angge, hong omaaho osin gakam, le naambe gangga va naambêênja ond

le biing pasiivu omaaho sen lopayo nayêénin vaa-to, de yate halingg tii-ju ond Kalisi yimb in yi, le ma de le na menama. ¹² Om naambe ham ambiing naambêénja ond manyinja ham nawiing nindanjeen lôôt vu halingg-aso sen londpayo dayêénin vaa-to be londpayo nawiing paya lôôt, osin ham nawiing sil paya tombe ham nawiing Kalisi paya having. ¹³ + o 8:13 Lom 14:21*Om naambe vanôôn sen sa nahaa-to biing-ambe sa halingg ti dupake hôök va nipaya, ond same le angga vahivak-anjo jesin naah e, malis lôôt, in sale aambiing-ambe sa halingg dupake hôök va nipayaa-to.

9

Pol aka vasa in nawiing kul sinaale le me-nako mone lak e

¹ + o 9:1 Sin 22:17-18; 26:16; 1Ko 15:8*Omaaho ti me-tu sate yêêv-ambe nanggin sa le, nganjo saatu Kalisi-te sinaale ti be saahe yate Omaaho Bop Yesu lak sa mengg lung la, tombe kul sen sa naawiing vu Omaaho Bop-ato ond kul-anjote nôôn ham. ² + o 9:2 2Ko 3:2-3*Naambe hil ango me-dalak sa ningg nambe sa sinaale ti le, ond mam ham oo alak ni, in sen saanêél Yesu langaah vu ham-ambe ham atu yite hil-ato ond lak vaa-ja Omaaho Bop taato langaah nambe yite sinaale ti sa.

³ Tombe sa naanêél vu hil sen dawiingin nambe daanêél saa-to nambe, ⁴ + o 9:4 Luk 10:8; 1Ko 9:13-14*hil sen hey naawiing kul vu sil-ato, ond mak me-lohvü nambe sil landôôvu hey-ambe lambu vanôôn osin bel kuuh vu hey mavä? ⁵ + o 9:5 Jon

1:42*De naambe hey hako vêêh sen dawii-having Omaaho Bop-ato latu hey vanengg-aso, be sil gaving hey-ambe hey gatup hôôk taaku pin naambe sen Pita having Omaaho Bop-ate halindin, de sinaale-so vaalu sen vanêêndin daving sil-ato, ond lohvu me malis? ⁶ De sinaale-so vaalu nambe gavuuh silate kul naavi-te de hil bel-ate landôôvu sil in va yuuuh ame ond lohvu, le naambe haay Banabas gavuuh haayate kul naavi-te, ond mak me-lohvu le? ⁷ Hil ngaamong vaha-so ond mak sil oo daanggo silate vanôôn ayuuh tôomb-ande mop osin va ngaamong-ate yuuuh amêê-to mavä? Malis, sil-ame yoo daanggo silate va le, nganjo dako lak silate kul. Tonde omaaho sen vaalôôh yite kul wain-ato ond naya wain nôôn, de omaaho sen nanggin bik sipsip-ato ond napip sum-ambe nanum.

⁸ Tonde vakasin sen sa naanêêl-anjôôto ond same naanêêl omaahonôôn-ate vakasin amu le, nganjo Anutu-te tanasin neep nambêenjo having, ⁹ + o 9:9 Diu 25:4; 1Ti 5:18*in Mose kaavu vakasin ti neep hôôk tanasin nambe, “Kao nawing kul-ambe naake vanôôn wit ayuuh ame in nambe omaahonôôn daasupin nôôn-ato, ond game naanduuuh kao avi be naanêêlin vanôôn in yi le.” Mak Anutu yoo ka navu kao mu? ¹⁰ + o 9:10 2Ti 2:6*Me, ka navu hey ondeey nêêl a? Èê-e, Mose kaavu vakasin-anjo in nambe kaandu hey, om omaaho ango sen natongin ngaanggis in nambe baalôôh vavêê-to ond biing kul-anjo de ka monambu naambe vanôôn nôôn jak e mem ja, tonde yik omaaho ango sen nasupin vanôôn nôôn-ato ond biing kul-anjo de ka monambu

naambe le ja vanôôn-anjo vaalu gaving. ¹¹ + o 9:11 Lom 15:27*Om sen hey naawiing kul in nambe dôôvu ham kanum-ato, ond lohvu nambe ham andôôvu hey naavingg-ambe ham ambu vanôôn osin va voon-ate vaalu vu hey a? ¹² + o 9:12 Sin 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7*Naambe ham nahôôvu hil vaalu nambêenju ond lohvu nambe ham andôôvu hey kaluuuh sil.

Keen, le ma de hey alaas aanêêl banye nivasa vu ham-ato ond hey nando osin nimeen ngeeyaata de hey-ame hako va yuuuh ame vu ham e, in hey aningg nayêenin nambe hey e aanggilin Kalisi-te banye nivasa in ham. ¹³ + o 9:13 Nam 18:8,31; Diu 18:1-3*Ham alak ni nambe hil sen dawiing kul hôök Anutu-te dumb bop alôô-to, ond yoo dako vanôôn vu dumb alo be daya, de hil sen danggin kul alataa-to, ond dako vanôôn sen hil datung natu salivangin-ato daka vêêl-ambe daya. ¹⁴ + o 9:14 Mat 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6*Tombe yik Omaaho Bop nêêl nambe hil sen danêêl yite banye nivasa langaah-ato, ond sil gako vanôôn ayuuuh ame vu hil sen danêêl banye nivasa vu sil-ato.

¹⁵ + o 9:15 Sin 18:3*Le same hako vanôôn ayuuuh ame vu ham e, tombe yik same kaavu vakasin-anjo in nambe ham ambiing va naambêenjo vu sa le, malis. Nganjo sa kangg vasa lôôt in same hako hamate vaa-ja le, om naambe meep biing sa be saanggimb ond lung, de same le kataangg vati vu ham e. ¹⁶ + o 9:16 Jer 20:9*Sen sa naanêêl Kalisi-te banye nivasa langaah-ato, ond manyinjo same sate va sen soo gako sa haalengg jak e, nganjo Anutu yoo nêêl nambe saambiing kul-anjo, om

naambe same naanêél banye nivasa langaah e, ond sale gako nimeen. ¹⁷ + o 9:17 1Ko 4:1*Naambe sa kangg oo vu be sa naanêél Kalisi-te banye nivasa langaah ond sale gako mone jak, le made sa kangg-ame yoo vu le, nganjo Anutu yoo vu kul-anjo lukala sa namangg ondeey sa naawiing. ¹⁸ Om sa nako nyevahaan vaati? Yik sate nyevahaan nambe sa kangg vasa in sa naanêél Kalisi-te banye nivasa langaah nyemalis amu, de hil-ame daanggo sa le. Va sen saalohvu nambe sa gako jak banye nivasaa-to ond manyinjo same gako le, jip.

Pol tu hil pin-ate hil kul malis ti

¹⁹ + o 9:19 Mat 20:26-27*Omaaheey-ame latu yêév-ambe danggin sa le, nganjo soo aatu hil pin-ate hil kul malis amu in nambe sa gako hil ngeeyaata lôôt nom vu Kalisi. ²⁰ + o 9:20 Sin 21:20-26*Sa nando having hil Yuda ond sa nando nambe sen Yuda ti in nambe saanggilin hil Yuda lanom. Same aahulis Mose-te tanasin baambu be nanggin sa le, lemu sen sa nando having hil sen davu taamuyin Mose-te tanasin-ato, ond yik sa navu taamuyin Mose-te tanasin having in nambe saanggilin hil sen davu taamuyin Mose-te tanasin-ato lanom vu Kalisi. ²¹ + o 9:21 Gal 2:3*Same navu kalêêh Anutu-te tanasin e, nganjo soo navu sapa Anutu-te tanasin sen Kalisi nêêl-ato, lemu sen sa nando having hil sen sil-ame lahulis Mose-te tanasin baambu be me-nanggin sil-ato, ond sa nando nambe sen Mose-te tanasin-ame nanggin sa having e, in nambe saanggilin hil-anju lanom vu Kalisi. ²² + o 9:22 2Ko 11:29; Lom 11:14*Tonde sen sa nando having hil sen

londpayo nayêênin vahivak vaaluu-to, ond yik sa longgpayo nayêênin nambêênu having in nambe saandôôvu sil. Yik sa nando having omaahonôôn ti ti pin ond sa navu sapa mop vaha vaha nambe sil, in nambe sa gako sil vaalu lanom vu Kalisi.
²³ Sa naawiing va pin-anjo in nambe banye nivasa na nohvu taaku pin, tombe banye nivasa-te samu samu naatovu sa gaving.

Yiy oo gatup niwêêk in nambe yiyl gako nôôn anivasa

²⁴ + o 9:24 Pil 3:14; 2Ti 4:7-8*Ham alak ni nambe hil sen datup in nambe sil kaluuh sil-ato, ond sil pin datup, lemu timu navu kaluuh-ambe nako nôôn anivasa, om ham oo gatup niwêêk in nambe ham kaluuh-ambe ham gako nôôn keen. ²⁵ + o 9:25 2Ti 2:4-5; Jem 1:12; 1Pi 5:4*Tombe hil pin sen dawiingin nambe sil kaluuh sil vaaluu-to, ond yoo dalakin sil nivasa lôôt-ambe davu taahu sil lak busin pin. Dawiing nambêênu in nambe sil gako nôôn anivasa, lemu va sen dakôô-to ond navu panyek pavis, nganjo yiyl ond yiyl naawiing in nambe yiyl gako nôôn anivasa sen le mando danggataa-to, ²⁶ ondeey same natup danjeen e, nganjo soo natup-ambe sa nala nivalok. Tonde sa ond saalohvu omaaho sen navu kaatuuh omaaho ango lak namaa-to, ond same naate namangg la malis e, nganjo soo navu kaatuuh nôôn vulôôt. ²⁷ + o 9:27 Lom 8:13; 13:14*Soo navu taahu sa hôôk va nimeen in nambe sa naavingg jak ni, in sale naanêêl Anutu-te vakasin langaah vu hil vaalu, tonde sim Anutu le jonin sa.

10

Yiiy ganggin yiay in palapin e kape yiay

¹ + o 10:1 Eks 13:21-22; 14:22-29*Halingg-aso, saawiingin nambe ham akam bu yate himbop-aso sen sil o Mose-so lala taaku lumbalaamb bôôy-ato, ond bayiimb ti naloh baandoni be navu taato mop vu sil pin, tombe Lôôy Hees vaahinin la vaalu vaalu, de sil pin laloh kalesin-ambe lalakala vaalu. ² Om bayiimb osin lôôy-anju ond tu silate belipisin taahu taahu mu, tombe duuh sil having Mose. ³ + o 10:3 Eks 16:35*Tombe sil pin laya vanôôn maana timu sen Anutu-te Vavi Vaambuung vu vu sil-ato. ⁴ + o 10:4 Eks 17:6; Nam 20:11*Tonde sil pin lanum bel timu sen Vavi Vaambuung vu vu sil-ato, yik sil pin lanum bel sen vêêl hato tatuuh-ambe laam-ato, ond tatuuh-anju sen Vavi Vaambuung wiing-ambe la having sil, tombe tatuuh-anju ond yik Kalisi. ⁵ + o 10:5 Nam 14:26-30; Hiblu 3:17; Jut 5*Le ma de sil ngeeyaata lawiing nipaya be Anutu ahekalin vu sil, ondeey kawiyi sil-ambe silate kook oo neep taaku lu mali-malis.

⁶ + o 10:6 1Ko 10:11; Nam 11:4,34*Keen, vakasin pin-anju navu kôôvu yiay in nambe yalonggpayo me-biing navu navu in va nipaya naambe sen sil-anju le. ⁷ + o 10:7 Eks 32:6*De ham-ame sapa hôôk anutu tatuhin vaha-sote va naambe sen sil vaalu lawiing bôôy-ato le, in silate vakasin neep hôôk kaapiya nambe, “Hil Islel lato dando in nambe lanja osin daanum, le mem sil kandi in nambe daakôôm-amb gako silate anutu tatuhin vaha jak.” ⁸ + o 10:8 Nam 25:1-9*Tonde yame aambiing baayamb naambe sen sil vaalu lawiing

bôôy atombe sil ngeeyaata lôôt lohvu 23 taosen layimb hôök busin timuu-to le. ⁹ + o 10:9 Nam 21:5-6*Tonde yame sahi Omaaho Bop naambe sen sil vaalu sahi bôôy atombe nyêêy ya sil-ambe layimb-ato le. ¹⁰ + o 10:10 Nam 16:41-49; Hiblu 3:11,17*Tonde ham-ame naanyuung vu Anutu naambe sen sil vaalu lanyuung bôôy atombe Anutu wiing angela ngaamong-ate ti la yiis sil-ambe layimb-ato le.

¹¹ + o 10:11 1Ko 10:6; 1Pi 4:7*Va pin-anjo tovu hil Islel bôôy in nambe omaahonôôn pin lanjak ni, tombe hil kaavu vakasin-anju neep hôök kaapiya in nambe bu kôôvu yiil sen yiil nando gêen-anjo, in busin taamusin ngaaho lak lung la. ¹² Om omaaho sen yoo ka navu nambe naale niwêêk-ato, ond ganggin yi nivasa in le dupake. ¹³ + o 10:13 1Ko 1:9*Palapin sen natovu ham-ato ond me-natovu ham oow e, nganjo natovu omaahonôôn pin. Lemu Anutu ond omaaho nivasa lohvu ham alompayo na timu vu yi, tombe le gilin palapin sen yite niwêêk kaluuh hamate niwêêk-ato in ham, tonde palapin naatovu ham ond Anutu le taato mop sen ham anoh nanye in-ato, in nambe ham baale niwêêk-ande va nipaya me-kape ham e.

*Yame aalohvu nambe gako niwêêk vu Anutu
osin mamu nipaya dôôk ti le*

¹⁴ + o 10:14 1; Jon 5:21*Om sate va-so, ham galuuh damim vu anutu tatuhi vaha-sote va be ham napak in. ¹⁵ Sa naanêêl vu ham hil osin kam-ato, om ham oo sahi sate vakasin. ¹⁶ + o 10:16 Mat 26:26-28*De kap samu samu sen

yiiy naalohak osin yahengg anivasa vu Anutuu-to, ond manyinjo Kalisi-te nihees nasupin yiiy pin hôök timu having yi. Tonde yik yiiy napok balet-ato, ond manyinjo Kalisi naavi nasupin yiiy pin hôök timu having yi. ¹⁷ + o 10:17 Lom 12:5; Ep 4:16*Balet-anju ond timu, tombe yik yiiy ngeeyaataa-jo yaatu nôôn timu having, in yiiy pin naha balet timuu-juuto.

¹⁸ + o 10:18 Lev 7:6*Ham akam bu hil Islel e, sen sil datung salivangin lak alata de daya vaaluu-to, ond manyinju nasupin sil having Anutu sen yite alataa-juuto hôök ti. ¹⁹ + o 10:19 1Ko 8:4*Sate vakasin-anjo dangga nambe vaati? Yik dangga nambe vanôôn sen hil datung natu salivangin vu anutu tatuhin vaha-sôôto ond me-nôôn keen e, tonde anutu tatuhin vaha-sôônuuto sil-ame nôôn keen having e. ²⁰ + o 10:20 Diu 32:17; Taato 9:20*Nganjo hil sen sil doosin Anutuu-to ond sil datung salivangin vu mamu nipaya-so de me-datung vu Anutu le, om sa nimbaya nambe ham-ame naasupin ham dôök timu gaving mamu nipaya-so le. ²¹ + o 10:21 2Ko 6:15-16*Ham-ame alohvü nambe naanum hôök Omaaho Bop-ate kap osin ham naanum hôök mamu nipaya-te kap gaving e. Tonde ham-ame alohvü nambe angga Omaaho Bop-ate vanôôn osin ham angga mamu nipaya-te vanôôn gaving e. ²² + o 10:22 Diu 32:21*Yame aambiing-ambe Omaaho Bop ahe nipaya vu yiiy e. Mak yate niwêk savok yi mava?

Yiiy gako Anutu haale jak nohvu busin pin

²³ Keen, “va pin nambe yaambiing ond lohvü,” lemu va vaalu me-le dôôvu yiiy e. Êê-e, “va

pin lohvu nambe yaambiing,” lemu va vaalu menavu kaandu yiay in nambe yiay baale niwêek in Anutu le. ²⁴ + o 10:24 Lom 15:2*Omaaho ti me-ka bu naambe yoo ganggin yi jak va nivasa le, nganjo ham pin akam bu hil vaalu be ham ganggin sil nivasa.

²⁵ + o 10:25-29 1Ko 8:1-13*Vahivak pin sen hil datung-ambe ham naanggô-to ond yik ham angga. Ham akam-ame na ngeey naambe mak hil latung vahivak-anju tu salivangin vu anutu tatuhan vaha-so be ham-ame anjingin sil e. ²⁶ + o 10:26 Saam 24:1*In “taaku voon osin va pin sen nando voon-ato ond Omaaho Bop oote va pin-anju.”

²⁷ + o 10:27 Luk 10:8*Naambe omaaho ti sen me-wii-having Kalisii-to teey ham-ambe ham ana angga vanôôn gaving yi, ond ham angga va pin sen biing vu ham-ato, de ham akam-ame na ngeey-ambe ham anjingin e. ²⁸ + o 10:28 1Ko 8:7*Le naambe omaaho ti naanêel naambe, “Vahivak-anja ond hil latung tu salivangin vu anutu tatuhan vaha-so,” ond ham akam bu omaaho sen nêel vu ham-anjuuto in lopayo nayêenin vaa-to, be ham-ame angga vahivak-anja le. ²⁹ Ham alompayo me-nayêenin e, nganjo yoo lopayo nayêenin om ham-ame angga le. In sale aambiing va osin sa longgpayo nivalok, lemu omaaho ango sen lopayo nayêenin vaa-to le ka na ngeey-ambe ji sa paya. ³⁰ + o 10:30 1Ti 4:4*Naambe sak, saanohak-ambe sa naapêelis na vu Anutu in vahivak-ambe sangga, lemu hil sen londpayo nayêenin vaa-to le lanji vahivak sen saapêelis la vu Anutu in-ato be daanêel vakasin

anipaya jak sa.

³¹ + o 10:31 Kol 3:17*Om naambe ham angga me ham naanum, me ham ambiing va vaalu, ond ham ambiing va pin-anjo in nambe ham gako Anutu haale jak. ³² + o 10:32 Lom 14:13*Ham akam bu hil pin, hil Yuda osin hil Glik, de Anutute hil bel-ate, de ham-ame ambiing va sen le biing-ambe hil galuuuh damind vu Anutuu-to le. ³³ + o 10:33 1Ko 9:20-22*Ham ambiing naambe sen sa naawiing-ato. Soo naawiing va pin in nambe hil pin lanji nivasa, same naawiing in nambe soo aandôôvu sa le, nganjo sa naawiing in nambe dôôvu hil ngeeyaata be gilin sil lanom vu Anutu.

11

¹ + o 11:1 1Ko 4:16*Om ham ambiing va be ham sapa hôôk sa vahangg naambe sen sa navu sapa hôôk Kalisi vahaa-to.

Gambum sen vêêh-aso kambu lund-ande lanohak-ato

² Ham nawiing nivasa in ham akam oo monavu be ham navu sapa hôôk vakasin pin lohvu sa tatekin vu ham bôôy-ato. ³ + o 11:3 Jen 3:16; Ep 5:23; 1Ko 3:23*Lemu saawiingin nambe ham anjak ni naambe Kalisi tu moow pin-ate yêêv, de moow-aso latu vanêêndin-ate yêêv, de Anutu tu Kalisi-te yêêv. ⁴ Omaaho ti nambe kambu lu be nohak, me, naanêêl Anutu-te vakasin langaah-ato, ond kambu luu-ju taato nambe yoo hako yi lak kaluuh yite yêêv Kalisii-to. ⁵ Nganjo vêêh ti nambe me-kambu lu le, de nohak me naanêêl Anutu-te vakasin langaah-ato, ond yoo hako yi lak kaluuh laya, ond yoo ninaamum. Yik lohvu

vêêh ti sen kêêl lu be nando lunôôn-ato ond yik yuuah ahondoos neep ti. ⁶ Naambe vêêh ti nimbya naambe me-kambu lu le, ond gaving luvalus na, le naambe ninaamum naambe me-gaving lu de me-naakêêl lu na le, ond mam yoo mokambu lu mu. ⁷ + o 11:7 Jen 1:26-27; Jem 3:9*Nganjo moow ond sil-ame kambu lund e, in nambe sil kambu lund ond me-lohvlu le, in Anutu samu sil nambe yi in nambe taato naambe Anutu omaaho osin niwêêk, tonde vêêh ond navu taato nambe

moow osin niwêêk-ambe kaluuh vêêh. ⁸ + o 11:8 Jen 2:21-23; 1Ti 2:13*In Anutu me-samu moow lak vêêh e, nganjo samu vêêh lak moow. ⁹ + o 11:9 Jen 2:18*De Anutu me-hatung moow in nambe dôôvu vêêh e, nganjo samu vêêh in nambe dôôvu moow. ¹⁰ Om nambêêndo vêêh-aso yoo kambu lund in taato naambe lahulis layêêndin baambund, in angela-so dayi sil. ¹¹ Lemu sen yaatu Omaaho Bop-ate hil-ato, ond Anutu me-yoo ka navu vêêh amu de moow ma le, tonde meka navu moow amu de vêêh ma le, nganjo nayi sil neep timu. ¹² In Anutu samu vêêh lak moow kamben munggin, le mem vêêh dako noondin moow, lemu va pin-anjo danggakook ond vu Anutu.

¹³ Ham oo sahi le, naambe vêêh ti me-kambu lu le, de nohak vu Anutu, ond manyinju nivasa me malis? ¹⁴ Malis, nipaya, in ham alak ni nambe yiyy moow-ande vêêh, yate gambum oo taato vu ham nambe moow ti luvalus naatoondin ond le ninaamum. ¹⁵ Nganjo vêêh ti

luvalus naatoondin ond manyinju yite vunakin anivasa, in Anutu yoo hatung in nambe lu-

valu naatoondin-ambe kambu lu. ¹⁶ Le naambe omaaho ti wiingin nambe mahôôh sa in vakasin-anjo, ond me-lohv le, in hey osin Anutu-te hil bel-ate lohv taaku pin, ond hey navu sapa gambum timuu-jo.

Hil Kolint dawiliyak paasa

¹⁷ Ke, tonde sa navu naanêêl tanasin lak paasa vu ham, ond same le naapêêlis in ham e, in sen ham nasupin in nambe ham anohak vu Anutuu-to, ond va nipaya nalup hôôk-anja, savok va nivasa sen ham nawiing-ato. ¹⁸ + o 11:18 1Ko 1:10-12; 3:3*In sa hango banye nambe ham nasupin in nambe ham anohak vu Anutuu-to ond ham naasuh ham la lu ngeey, tombe saawii-having daka nambe vakasin-anja keen. ¹⁹ + o 11:19 Diu 13:3; 1Jon 2:19*Om mak ham vaasuh ham nambêenja-to ond navu taato hamate hil vaalu sen dawiing va nivalok-ato langaah. ²⁰ Om sen ham nasupin in nambe ham angga Omaaho Bop-ate vanôôn-ato*, ond ham-ame naha Omaaho Bop-ate vanôôn keen e. ²¹ In ham nasupin in nambe ham angga Omaaho Bop-ate vanôôn, le ma de ham vaalu ond ti ti yoo nako vanôôn pavis-ambe naya in ham, tonde ham vaalu dayimb ahend, de vaalu danum lôôt-ambe lundkook nawiing paya. ²² + o 11:22 Jem 2:5-6*Nambe vaatii-jo? Mak hamate bayêen sen ham angga osin ham naanum

* **11:20:** Omaaho Bop-ate vanôôn-anjo ond dangga nambe Kalisi-te hil vu munggin-anju ond me-daya paasa mu le, nganjo sil dasupin dando lavuh ti be sil daya vanôôn atonde sil daya paasa having, tombe Pol nanêêl vaa-jo nambe Omaaho Bop-ate vanôôn.

hôôk-ato ma? Mak ham akam navu hil belate nambe va malis, ondeey ham nawiing-ambe vanôôn ma in hamate hil vaalu tombe sil anind namum? Om sa naanêél vaati vu ham? Mak sa naapêêlis in ham a? Malis lôôt, same le naapêêlis vu ham in vaa-ja le.

Omaaho Bop Yesu vu paasa vu yite maang-gêêm-aso

(Matai 26:26-29; Maak 14:22-25; Luk 22:14-20)

²³ + o 11:23 1Ko 6:12*Vakasin sen Omaaho Bop yoo nêél vu saa-to ond sa laas aanêél vu ham bôôy-ato nambe, hôôk busin sen Yudas vu Yesu lukala hil namand-ato, tombe Omaaho Bop Yesu lôôh balet ak, ²⁴ de lohak osin pêêlis la vu Anutu, le mem hapok balet-anju be nêél nambe, “Manyinjo sa ningg naavi sen saambu na in nambe dôôvu ham-ato, ham oo monambiing naambêêndo in nambe ham akam bu sa.” ²⁵ + o 11:25 Eks 24:6-8; Sek 9:11; Hiblu 8:8-13*Laya vanôôn lung la, tonde mem yik Yesu lôôh kap ak-ambe nêél nambe, “Kap wain-anjo ond Anutute vakasin moos sen jôôy lung la be neep-ato, de saambiing-ambe nanjip niwêêk ak sa kaasêêh sa nihees na in dôôvu ham-ato, om jak busin pin sen ham naanum-ato ond ham ambiing naambêêndo in nambe ham akam bu sa.” ²⁶ Om sen ham angga balet osin ham naanum hôôk kap-anjo ond manyinja ham navu taato langaah nambe Omaaho Bop yimb in ham, tombe ham e monambiing naambêêndo lôôt-ambe na balup busin sen Omaaho Bop nom-ato.

Omaaho ti biliyak paasa ond le naatovu nipaya nyevahaan

²⁷ + o 11:27 Hiblu 10:29*Om naambe omaaho ti me-ka bu nivasa le, de yoo ja balet-anjo osin naanum hôök kap-anjo malis amu, ond vasap Omaaho Bop naavi osin nihees atombe nipaya neep vu yi. ²⁸ + o 11:28 Mat 26:22; 2Ko 13:5*Hil ti ti pin ond yoo kand bu sil alondpayo be gatongin vêël e, mem lanja balet osin daanum hôök kap-anjo. ²⁹ In naambe omaaho ti me-lak ni nambe Omaaho Bop naavii-ju le, de yoo ja osin naanum malis amu, ond manyinju wiing nipaya, tombe le naatovu nipaya nyevahaan. ³⁰ Yik lak danggaa-jo sen ham vaalu ngeeyaata sakend nama osin nind nalak-ande vaalu layimb. ³¹ Om naambe yiiy ti ti yoo kangg bu yalonggpayo be yiiy gatongin, ond Anutu me-le bu nipaya nyevahaan naatovu yiiy e. ³² + o 11:32 Hiblu 12:5-6*De sen Omaaho Bop navu nyevahaan vu yiiy nambêenju, ond nawiing in nambe yanjak ni be yaanggilin yiiy, in nambe yame naatovu nipaya nyevahaan-ambe yana mengg nama gaving hil anipaya voon-ate le.

³³ Om halingg-aso, naambe ham naasupin in nambe ham angga paasa, ond ham ganggin mango-so le. ³⁴ Omaaho ti nambe jimb ahe ond yoo ja vanôôn hôök yite bayêen alo, in ham e naasupin ham atombe Anutu le bu nipaya nyevahaan naatovu ham. Ke, tonde vakasin vaalu naahen neep om soo anaas balup e mem sa naanêel vu ham.

12

*Vavi vaambuung navu niwêek kul-ate vaha
vaha vu yiiy*

¹ Halingg-aso, saawiingin nambe ham anjak Vavi Vaambuung-ate niwêek kul-ate sen navu vu yiyy-atu ni. ² + o 12:2 Hab 2:18-19*Ham oo alak ni nambe bôoy sen ham naahen doosin Anutuu-to, ond Saalang laandiiy ham ala vu anutu tatuhiin vaha-so sen me-lalohvu nambe bakaas-ato be ham mosapa hôök sil. ³ + o 12:3 1; Jon 4:2-3*Om sa naanêél langaah vu ham naambe omaaho ti sen Anutu-te Vavi Vaambuung nahôôvu yii-to, ond me-navu talôôt Yesu le, tonde yik omaaho ango me-yoo lohvu nambe naanêél Yesu

naambe Omaaho Bop e, nganjo Vavi Vaambuung dôôvu ond mem le naanêél.

⁴ + o 12:4 Lom 12:6; Ep 4:4*Tonde Anutu-te niwêek kul-ate sen navu vu yiyy-atu vaha vaha neep, le yik Vavi Vaambuung nôôn timu nando. ⁵ + o 12:5 Ep 4:11*De kul sen yiyy naawiing vu Anutuu-to ond kul vaha vaha neep, le yik Omaaho Bop nôôn timu nando. ⁶ Tonde mop vaha vaha neep in nambe yiyy sapa hôök-ambe yaambiing Anutu-te kul, le yik Anutu timu sen navu niwêek vu hil pin-ambe dalohvu be dawiiing kul-ato nando. ⁷ + o 12:7 1Ko 14:26*Ke, om Vavi Vaambuung natiyy niwêek vaha vaha nahelak Kalisi-te hil ti ti pin in nambe dôôvu sil. ⁸ Keen, Anutu nanêél-ambe Vavi Vaambuung navu niwêek vu omaaho ti in nambe naanêél vakasin osin ka, tombe yik Vavi Vaambuung timuu-jo sen navu niwêek vu omaaho ango in nambe tatekin vakasin danggakook-ato. ⁹ Tombe yik Vavi Vaambuung-anjo nawiiling-ambe omaaho ti lopayo nala timu vu Yesu, de navu niwêek vu omaaho ango be lohvu nambe biing-ambe hil

anilakin nind vasa jak. ¹⁰ + o 12:10 Sin 2:4; 1Ko 14:5*Tonde nawiing-ambe omaaho ti lohvu nambe biing taahu taahu osin Anutu-te niwêêk, tonde ti lohvu nambe naanêêl Anutu-te vakasin langaaah, de tik vu ka vu be lohvu nambe sahi kul osin vakasin pin naambe laam vu Vavi Vaambuung, me laam vu mamu nipaya. Tonde Vavi Vaambuung nawiing-ambe omaaho ti yoo nakaas bayêen bu heey lavand, de navu ka vu omaaho ango be navu tatekin lavaa-juuto danggakook langaaah. ¹¹ + o 12:11 Lom 12:3; 1Ko 7:7*Yik va pin-anjo dangga yoo vu Vavi Vaambuung timu yoo natiiy niwêêk vaha vaha nahelak hil ti ti pin lohvu ka.

Yiyy pin naavingg boow ti ti le mem tu nôôn timu

¹² + o 12:12 Lom 12:4-5; 1Ko 10:17*Omaaho ti naavi timu, lemu yite naavii-ju boow ti ti ngeeyaata neep, tombe naavi boow ti ti pin-anju lavuh ti be latu naavi nôôn timu. Tombe yik Kalisi-te hil pin ond sil ngeeyaata lôôt, lemu latu nôôn timu nambêêñju having. ¹³ + o 12:13 Gal 3:28*In yiyy pin aalipis bel lak Vavi Vaambuung timuu-jo be yaatu nôôn timu. Yiyy vaalu Yuda de hil vaalu, de yiyy vaalu hil mali-malis, de yiyy vaalu hil osin haalend, ond Vavi Vaambuung timu hanggwang la yalonggpayo ti ti pin.

¹⁴ Omaaho ti naavi ond me-boow timu le, nganjo boow haale haale ngeeyaata neep, ¹⁵ om mak vaha le naanêêl naambe, “Same naavi-te nama kapis ti le, om sak same aatu naavi boow ti le.” Naambe vaha naanêêl naambêêñjo ond yoo nêêl vakasin malis amu, in yi tu naavi boow ti keen-ato. ¹⁶Tonde mak nanye le naanêêl naambe,

“Same naavi-te mekaalus vaalu le, om sak same aatu naavi boow ti le,” le ma de yoo nêêl vakasin malis amu, in yi tu naavi boow ti keen-ato. ¹⁷ Le naambe omaaho ti naavi doos tu mekaalus amu, ond le gango vakasin naambe va? Le naambe naavi doos tu nanye mu, ond le gango va galôôn naambe tana? ¹⁸ Le ma de me-nambêênu le, nganjo Anutu samu yiiy naavingg boow ti ti haale haale pin sen nando lak yiiy naavingg-ato yoo lohvnu ka. ¹⁹ Le naambe yiiy naavingg boow ti ti sen haale haale pin-anjuuto naatu naavi boow timu, ond yiiy naavingg keen-anjo le nama. ²⁰ Le ma de yiiy naavingg boow ti ti sen haale haalêêto ngeeyaata neep, tombe yiiy naavingg-anjo tu nôôn timu.

²¹ Om nambêênu mekaalus-ame lohvnu naanêêl vu nama naambe, “Hong ond jip.” Tonde lukookame lohvnu naanêêl vu vaha yuuh-ato naambe, “Muuh ond jip.” Malis. ²² Nganjo yalak ni nambe yiiy naavingg-ate boow vaalu sen me-niwêêk-ato, ond naambe me-mando biing kul hôök yiiy naavingg e, ond yiiy naavingg-ame lohvnu nambe mando le, le nama. ²³ Tonde yiiy naavingg boow vaalu sen yakangg-ame navu nambe nivasa le, ond yiiy naavunak nivasa, de yiiy naavingg boow vaalu sen yaningg namum in-ato, ond yiiy kambu lak lolop ayuuh tôômbs anivasa, ²⁴ de yiiy naavingg boow vaalu sen mengalii-to ond yame navu kambu le. Lemu Anutu yoo wiing-ambe yiiy naavingg boow ti ti sen vaalu nivasa de vaalu me-nivasa-to pin latu nôôn timu be nando nivasa. ²⁵ Wiing nambêênu in nambe yiiy naavingg boow ti tii-to me-baasuh sil e, nganjo sil mando

javuh ti be landôôvu sil nivasa. ²⁶ Tonde naambe yiyy naavingg boow ti gango nivaane, ond yik yiyy naavingg doos e gango nivaane gaving, le naambe yiyy samu yiyy naavingg boow ti nivasa, ond boow vaalu kand vasa pin.

²⁷ + o 12:27 Lom 12:5; Ep 5:30*Ke, om Kalisi naavi ham, tombe yik ham pin atu yite naavi boow ti ti pin. ²⁸ + o 12:28 Ep 4:11-12*In Anutu hatiyy kul ame ti ti lak yite hil bel-ate. Holin sinaale-so munggin le mem holin hil sen danêêl yite vakasin langaah-ato lak tu yuuuh, tonde holin kaputung-aso tu yaal, tonde mem holin hil vaalu sapa, yik holin hil sen dawiing taahu taahu lak yite niwêêk-ato, tonde vu niwêêk vu hil-ambe sil lalohvu nambe lambiing-ambe hil anilakin nind vasa jak, tonde holin hil sen dahôôvu hil vaaluu-to, de hil sen danggin kul pin-ato, tonde hil sen dakaas bayêen bu heey lavand-ato. ²⁹ Om mak yiyy pin aatu sinaale mava? Me yiyy pin aatu hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah a? Me, yiyy pin aatu kaputung a? Osin yiyy pin aatu hil sen dawiing taahu taahu lak Anutu-te niwêêk a? ³⁰ Tonde yiyy pin hako niwêêk-ambe yaalohvu nambe yaambiing-ambe hil anilakin nind vasa jak a? De yiyy pin nakaas bayêen bu heey lavand a? Me yiyy pin aalohvu nambe yiyy tatekin hil lavand-anjuuto danggakook langaah a? Malis lôôt. ³¹ + o 12:31 1Ko 14:1*Nganjo ham amem oo sapa niwêêk kul-ate bo-bop sen saasevin munggin-ato lôôt, le mem sa navu taato mop anivasa ti sen kaluuuh mop vaalu pin lôôt-ato vu ham.

13

Vakasin lak ahe havingin

¹ Naambe sa bakaas omaahonôôn pin osin angela lavand, lemu same sahengg naving hil e, ond saalohvu pandindang osin yêênggam nasu malis amu. ² + o 13:2 Mat 17:20*De naambe saalohvu naanêêl Anutu-te vakasin langaah lôôt, osin sa jak Anutu-te kakook pin sen vun yii-to ni vanuh, be yik sa jak va pin danggakook ani, tonde saambiing gaving niwêêk lôôt nohvu sa naanêêl-ombe kandu ti seelin na, lemu same sahengg naving hil e, ond sak va malis. ³ + o 13:3 Mat 6:2*De naambe sa gatiyy sanêêngg va pin gelak hil anipaya paya-so, osin saambu sa ningg naavi na be omaahonôôn basi sa jak kin-ambe saanggimb, lemu same sahengg naving hil e, ond vaa-jo piname le dôôvu sa le.

⁴ Omaahonôôn sen ahe havingin neep vu yii-to, ond yoo nalakin yi nivasa de me-navu hôôk nipaya nyevahaan vu hil sen dawiing yi payaa-to le, nganjo yoo nawiing samu samu vu hil amu. Omaahonôôn sen ahe havingin neep vu yii-to, ond me-lopayo nipaya vu hil in silate va yuuuh ame le, de me-nako yi lak e, osin me-natee yi lak e. ⁵ + o 13:5 Pil 2:4*Omaaho sen ahe havingin neep vu yii-to, ond me-nawiing-ambe hil anind namum e, de ka me-yoo navu yite va lôôt e, tonde me-ahekalin pavi-pavis e, de me-ka navu va nipaya sen hil dawiing vu yii-to le. ⁶ + o 13:6 Lom 12:9*Tonde me-ka vasa in va nipaya sen hil dawiing-ato le, malis, yoo ka vasa in va nivasa mu. ⁷ + o 13:7 Lom 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko 9:12*Omaaho sen ahe havingin neep vu yii-to, ond me-nayi

omaaho ango paya pavis e, nganjo ka monavu nambe mak omaaho nivasa om le gilin yi be biing va nivasa, tonde yik lopayo nala timu vu Anutu osin naale niwêêk-ambe naaku nimeen pin.

⁸ Ahe havingin ond me-le na menama le, yoo le nanjip danggata. Nganjo kul sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato ond le nama na, tonde va sen hil dakaas bayêên bu heey lavand-ato, ond yik le jung na gaving, de kakook pin sen hil dalak va ni gêen-anjôoto le nama na gaving. ⁹ Vu gêen ond yalak va vaalu mu ni, tombe Anutu-te vakasin having ond yik yaanêêl vaalu mu langaah, ¹⁰ lemu vu taamusin ond nôôn keen-ato le naam, tombe mem va vaalu sen yiy naanêêl-ato osin va vaalu sen yalak nii-to ond le nama na.

¹¹ Vu bôôy sa unoopasiv om sa vakaas lohv u unoopasiv, be sa lak va ni lohv u unoopasiv lalak ni, de sa kangg vu va lohv u unoopasiv akand navuu-to, be sim sa bop ak e mem sa havuuuh va pin sen sa pasiv-ande sa naawiing-ato la. ¹² + o 13:12 2Ko 5:7; Jem 1:23*Vu gêen yiy naahe va pin paya paya lohv u sen yiy naahe yamengg hôök dundum amekanu ti, ond me-neep langaah lôôt e. Nganjo vu taamusin e mem yale aangge Anutu-te nôôn keen jak yamengg. Gêen sa lak ni pasivdaka mu, nganjo vu taamusin ond sale anjak ni vanuh naambe sen Anutu lak sa ningg lôôt-ato.

¹³ + o 13:13 1Tes 1:3; 1Jon 4:16*Om va yaal muujo neep in nanjip danggata, yik yalonggpayo na timu vu Anutu, osin yiy gatung mengg in Anutu, tonde yahengg gaving, lemu ahe havingin ond nôôn savok yuuh-anju la.

14

Vavi Vaambuung-ate niwêêk kul-ate bopaata ti

¹ + o 14:1 1Ko 12:31; 14:39*Om ham amem oo mosapa ahe havingin lôôt, tombe ham akam bu Vavi Vaambuung-ate niwêêk kul-ate lôôt gaving, yik ham akam bu niwêêk tii-jo naamunggin naambe ham naanêêl Anutu-te vakasin langaah.

² In omaaho ti sen nakaas bayêen bu heey lavandato, ond nakaas vu Anutu de me-nakaas vu omaahonôôn e, in sil-ame dalak lavaa-ju danggakook ani le, yik Vavi Vaambuung nawiing-ambe yoo nanêêl Anutu-te vakasin neep vunin hôök hil vaalu lavand. ³ Nganjo omaaho ti sen nanêêl Anutu-te vakasin langaah-ato, ond mem nanêêl vu omaahonôôn atombe nahôôvu sil osin nayu niwêêk vu sil-ambe navu kaandu sil. ⁴ Omaaho ti sen nakaas bayêen bu heey lavand-ato ond yoo nahôôvu yi mu, nganjo omaaho ango sen nanêêl Anutu-te vakasin langaah-ato ond mem nahôôvu hil bel-ate pin.

⁵ + o 14:5 Nam 11:29*Saawiingin nambe ham pin bakaas bayêen bu heey lavand, lemu sahengg having lôôt nambe ham pin naanêêl Anutu-te vakasin langaah ond mem nivasa lôôt. Omaaho sen nanêêl Anutu-te vakasin langaah-ato, ond savok

ango sen nakaas bayêen bu heey lavand-ato, le naambe omaaho ango sen nakaas bayêen bu heey lavand-ato tatekin lavaa-ju danggakook langaah gaving, ond mem le dôôvu hil bel-ate pin.

⁶ Om halingg-aso, naambe sa naas-ambe sa bakaas bayêen bu heey lavand vu ham amu ond le dôôvu ham a? Malis. Le naambe sa naas-ambe

sa naanêêl vakasin heey sen Anutu taato vu saato, me sa tatekin vakasin danggakook heey, me sa naanêêl Anutu-te vakasin langaah, me sa tatekin yite tanasin vu ham-ato, ond mem le dôôvu ham.

Yiy naanêêl Anutu-te vakasin vu hil hôôk sil lavand in nambe sil lanjak ni

⁷ Tonde yik gavêêngg osin banjôôngg nambêenjo. Naambe omaaho ti gave gavêêngg me nyiis banjôôngg danjeen amu, ond hil-ame lalohvu nambe gango nivasa le. ⁸ Tonde naambe omaaho ti gave vuuk in nambe hil samu sil in lambiing ngaamong, le ma de yoo gave paya paya mu, ond hil-ame le daasupin sil lanaam e.

⁹ Tonde hamate vakasin nambêenju. Naambe ham naanêêl vakasin hôôk bayêen bu heey lavand, le hil-ame gango nivasa le, ond omaaho ti me-le jak gate vakasin-anja ni le, ma, yik gate vakasin-anja yoo la malis amu.

¹⁰ Keen, hil lavand ti ti pin vu voon-anjo ond ngeeyaata lôôt, tombe ti me-daandun malis e, nganjo yoo dango be dalak dangga ni. ¹¹ Om naambe omaaho ti bakaas le sa doosin sil lavand, ond omaaho sen nakaas-ato le ji sa paya naambe bayêen bu ngo, tombe yik sale aangge

yi paya naambêenju gaving. ¹² Tombe yik ham nambêenja, in ham nawiingin lôôt nambe Vavi Vaambuung bu yite niwêêk kul-ate vu ham, om ham amem oo sapa

yite niwêêk vaalu sen navu kaandu hil bel-ate pin-ato lôôt.

¹³ De omaaho ti sen nakaas bayêen bu heey lavand-ato, ond yoo kataangg naambe Vavi

Vaambuung bu niwêêk vu yi gaving in nambe yoo nohvu be tatekin lavaa-ju danggakook langaah.

¹⁴ Le naambe saanohak vu Anutu dôôk bayêen bu heey lavand ond manyinjo sa kanungg oo lohak, de sa kangg-ame navu le. ¹⁵ + o 14:15 Ep 5:19*Om saambiing naambe vaati? Ke, om sa kanungg nohak ond sa kangg oo bu gaving e mem saanohak, de sa kanungg biing laalo, ond sa kangg oo bu gaving e mem saambiing laalo.

¹⁶ Le naambe nama de okanum oo nohak-ambe naapêélis na vu Anutu de ombakaas bayêen bu heey lavand, ond hil malis ti sen nando having hong-ato me-lohvu jiinggaas naambe “Keen” in gate lohakin sen galohak-ato le, in doosin vakasin sen ganêél-ato. ¹⁷ Keen, mak galohak osin on-apêélis la vu Anutu ond onanêél vakasin anivasa, lemu omaaho angôô-jaato doosin gate vakasin-anja om me-hôôvu yi le. ¹⁸ Sa kangg vasa vu Anutu in sa nakaas bayêen bu heey lavand lôôt savok ham pin. ¹⁹ Lemu naambe sa baale hôôk hil bel-ate mend, ond nivasa nambe sa kangg bu be sa naanêél vakasin ngaaho daka mu hôôk sil lavand in nambe lanjak tanasin ani, de vakasin ahusaandiin hôôk bayêen bu heey lavand jip, in sil-ame le gango le.

²⁰ + o 14:20 Ep 4:14; Pil 3:15*Halingg-aso, ham-ame mando kangok naambe unoopasiv e. Le naambe va nipaya ond mem ham mando kangok naambe unoopasiv in nambe ham-ame ambiing va nipaya le. Nganjo vakasin ond ham akam bu nivasa naambe sen himbop akand navuu-to. ²¹ + o 14:21 Ais 28:11-12*Tonde Anutu-te tanasin ti ond sil kaavu be neep nambe,

“Omaaho Bop nêêl nambe, ‘Saawiing sate vakasin vu hil-anju hôôk sil oo lavand le ma, om sim sale aambiing hil sen dakaas lavand ango yoow-ato lanaas in nambe daanêêl sate vakasin vu sil, tombe sale aambiing-ambe hil bayêen bu ngo daanêêl sate vakasin, lemu sil-ame le lambiing gaving sate vakasin e.’ ”

²² Nambêenjo om yalak ni nambe Vavi Vaambuung nawiing-ambe hil dakaas bayêen bu heey lavand-ato, ond me-nawiing in nambe taato niwêk vu hil sen dawii-having Yesuu-to le, nganjo nawiing in nambe taato niwêk vu hil sen me-dawiihaving-ato. Tonde sen Vavi Vaambuung nawiing-ambe hil danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato, ond mem nawiing in nambe hil sen dawii-having-ato lanjak Anutu-te vakasin keen-ato danggakook ani, de me-nawiing in nambe tatekin Anutu-te vakasin vu hil sen medawiihaving-ato le.

²³ + o 14:23 Sin 2:13*Om naambe ham hil belate pin ham alaam in nambe ham anohak vu Anutu, tombe hil alundoos heey, me hil sen medawiihaving-ato heey landukanaas mando gaving ham-ambe sil gango, naambe ham pin nakaas bayêen bu heey lavand-ato, ond le daanêêl naambe ham alumkook wiing paya. ²⁴ + o 14:24 Jon 16:8*Nganjo naambe ham pin nando nanêêl Anutu-te vakasin langaah-ande hil alundoos ti, me omaaho ti sen me-nawiihaving-ato dukanaas mando gaving ham, ond mem hamate vakasin pin e ganggwang na lopayo, tombe hamate

vakasin pin e taato vu naambe nawiing va nipaya be neep vu yi. ²⁵ + o 14:25 Ais 45:14; Sek 8:23; Jon 4:19*Tonde hamate vakasin e taato va sen yoo ka navu be vun hôök lopayôô-to langaah, tombe le gato naandundak-ambe gako Anutu haale jak, de naanêél langaah naambe, “Anutu nando having ham keen lôôt.”

Yame aanohak osin yaambiing laalo kala-kalape

²⁶ + o 14:26 1Ko 12:8-10; Ep 4:12*Om halinggaso, ham alaas nando hôök ti in nambe ham anohak ond kul neep vu ham pin. Ti biing laalo, de ango tatekin Anutu-te tanasin vaalu vu ham, de ti naanêél vakasin sen Anutu taato vu yii-to langaah, tonde ti naanêél hôök bayêén bu heey lavand, tonde ango le tatekin lavaaju danggakook langaah. Ham ambiing va pin-anjo in nambe kaandu hil bel-ate pin. ²⁷ De ham vaalu naanêél hôök bayêén bu ngo lavandato ond yuu-mu daanêél, me mak yaal ond yik lung, de me-daanêél kala-kalap e, nganjo yik ti ti kandi naanêél-ambe sapa hôök, tonde omaaho ango tatekin lavand-anju danggakook langaah. ²⁸ Le naambe omaaho ti sen lohvü nambe tatekin lavand-anju danggakook langaah-ato me-nando le, ond jip-ande omaaho ti me-naanêél hôök bayêén bu heey lavand-ambe hil bel-ate gangoyin e, yoo mando lava masin, tombe sil kawiiy e mem bakaas-ambe yuuuh Anutu gangoyin. ²⁹ + o 14:29 Sin 17:11; 1Tes 5:21*Tombe hil sen danêél Anutute vakasin langaah-ato, ond sil yuuuh me yaal mondaanêél-ande hil vaalu yoo monggangoyin yaalate vakasin-ambe sil sahi nivasa. ³⁰ Tonde

naambe omaaho ti yoo nando tatimasin, le sim Anutu vêêl lukook ak in vakasin ti pavis-ambe kandi in nambe naanêêl, ond sim omaaho ango sen naale nanêêl vakasin-ato lava nama.³¹ Ham alohvu nambe ham ti ti pin naanêêl Anutu-te vakasin langaah in nambe hil bel-ate pin lanjak vakasin ani be kaandu sil.³² De hil sen danêêl Anutu-te vakasin langaah-ato, ond sil lalohvu nambe lavand nama, osin sil lalohvu nambe ganggin omaaho ango de naanêêl yite vakasin jung na le mem daanêêl, in nambe sil yuuuh me yaal-ame bakaas nikalap e.³³ In Anutu me-wiingin nambe yaambiing va danje-danjeen e, nganjo wiingin nambe yiyy mando osin yalong-gpayo melaas amu, yik naambe sen hil bel-ate dawiing lohvu taaku pin-ato.

³⁴ + o 14:34 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Tit 2:5*Ham hil bel-ate, ham anaas mando dôôk ti in nambe ham anohak-ato ond vêêh-aso yoo mando lavand masin. Hey-ame aaliingga nambe sil bakaas e, om sil oo daanggôôl sil nohvu kaavu be neep hôôk tanasin-ato.³⁵ Tombe ti doosin vakasin dangga be wiingin nambe jak ni, ond naah baan e mem jingin laya, in nambe ham hil bel-ate nando hôôk ti in nambe ham anohak vu Anutu tonde vêêh ti bakaas ond me-lohvu le.

³⁶ Vaatii-ja? Ham atu Anutu-te vakasin dangga mavä? Me Anutu-te vakasin yoo tok laas vu ham amu de me-tok la vu hil vaalu having e?³⁷ + o 14:37 1; Jon 4:6*Naambe omaaho ti ka navu nambe naanêêl Anutu-te vakasin langaah, me ka

navu nambe Vavi Vaambuung vu ka vu yi, ond yoo le jak vakasin sen sa navu kaavu vu ham-

anjôôto ni naambe Omaaho Bop-ate tanasin. ³⁸ Le naambe omaaho ti me-gako vakasin-anjo jak e, ond Anutu me-le gako yi jak e.

³⁹ Om halingg-aso, ham amem oo sapa be ham naatu naambe hil sen danêél Anutu-te tanasin langaah-ato, de ham-ame anggilin hil sen dakaas bayêén bu heey lavand-ato le. ⁴⁰ + o 14:40 Kol 2:5*Nganjo ham oo bayaalin kul tanasin pin nanjip nivalok-ambe ham samu nivasa lôôt.

15

Kalisi yimb lung la de kandi lak laah

¹ Halingg-aso, saawiingin nambe saambêél ham akam jak in banye nivasa sen saanêél vu ham bôôy-ato, yik banye nivasa sen ham hako lak-ambe ham navu sapa hôôk-ato. ² Naambe ham awii-having banye nivasa sen saanêél vu ham-anjôôto keen-ambe ham oo monapuvu ni-wêk, ond le gako ham nom vu Anutu be ham mando metumin.

³ + o 15:3 Ais 53:8-9*Tonde vakasin ti bopaata ond sa hako bôôy-ambe saanêél laas vu ham nambe Kalisi yimb in yate va nipaya pin, lohvu sen hil kaavu munggin-ambe neep hôôk Anutute kaapiyaa-to. ⁴ + o 15:4 Mat 12:40; Sin 2:24-32*Tombe lambe ninaavi lukala lavandangga le mem busin tu yaal atombe kandi lak laah, yik lohvu sen hil kaavu bôôy-ambe neep hôôk Anutute kaapiyaa-to. ⁵ + o 15:5 Luk 24:34; Mat 28:16-17*Tombe taato yi vu Pita munggin, le mem taato yi vu maanggêêm-aso nomaayuuuh-ambe laam

yuuh-ato. ⁶ Tonde mem taato yi vu yiiy halinggaso ngeeyaata lôôt hôök ti, sil savok 500 la, ond yiiy halingg-asôônjuuto sil vaalu ngeeyaata daahen dando having yiiy gêen, de vaalu layimb. ⁷ + o 15:7 Luk 24:50*Tonde sim taato yi vu Jems, le mem taato yi vu sinaale-so pin.

⁸ + o 15:8 Sin 9:3-6; 1Ko 9:1*Tonde sim taamusin atombe taato yi vu sa pavis nambe sen unoopasiv pasuv hôök tangganaan baambu de tangganaaname hako yi hôök yite busin nivalok-ato le. ⁹ + o 15:9 Ep 3:8; 1Ti 1:15; Sin 8:3*In sak sa omaaho sa haalengg ma lôôt, de sinaale-so vaalu pin sil haalend neep, tonde sak same sa ningg vasa lohv Anutu naanêél sa naambe sinaale ti le, in soo naawiing nindanjeen vu Anutu-te hil bel-ate. ¹⁰ + o 15:10 2Ko 6:1; 11:5,23*Lemu Anutu wiing samu samu vu sa be saatu sinaale be sa nando gêen-anjo. Tombe yite samu samuu-jo me-nôôn ma le, nganjo sa naawiing kul bopaata lôôt savok sinaale vaalu-so pin, lemu same yoo ti naawiing kul-anjo le, nganjo Anutu-te samu samu nando having sa be sa naawiing kul-anjo. ¹¹ Om naambe saawiing kul bop me sinaale-so vaalu lawiing kul bop, ond yik hey ahondoos naanêél Anutu-te tanasin vu ham, tombe ham awii-having.

Hil yimbin e kandi jak naah

¹² Hey naanêél vakasin langaah lak busin pin nambe Kalisi yimb e Anutu wiing-ambe kandi lak laah, tonde sim nambe vaati sen ham vaalu danêél nambe hil sen layimb-ato me-le kandi jak naah e? ¹³ Le naambe hil yimbin-ame le kandi jak naah keen e, ond mak Kalisi me-kandi lak laah

having e. ¹⁴ De nambe Kalisi me-kandi jak naah keen e, ond vakasin sen hey naanêél langaah-anjôôto nôôn ma, de ham oo awii-having malis amu. ¹⁵ + o 15:15 Sin 1:22; 4:33; 5:32*Om nambêenjo ond hey aatu hil vakasin tatuhin-ambe hey tatuhin ham in Anutu-te vakasin, in hey naanêél langaah nambe Anutu wiing-ambe Kalisi kandi lak laah-ato, le ma de naambe hil yimbin-ame le kandi jak naah keen e, ond Anutu me-wiing-ambe Kalisi kandi lak having e. ¹⁶ Keen, naambe Anutu me-le biing-ambe hil yimbin kandi jak naah e, ond me-wiing-ambe Kalisi kandi lak laah having e.

¹⁷ Tonde naambe Anutu me-wiing-ambe Kalisi kandi lak laah keen e, ond ham awii-having yi malis amu de hamate nipaya naahen neep vu ham, om ham e ana mem nama. ¹⁸ De hil sen sil lawii-having Kalisi bôôy-ambe layimb-ato, ond yik silate nipaya neep om lala mend ma having. ¹⁹ Tonde naambe yaawii-having Kalisi be yakangg bu naambe nahôôvu yiyy hôôk busin sen yiyy nando voon-anjo mu, de vu taamusin ond me-le dôôvu yiyy naah e, ond jipin yiyy, yiyy nando paya lôôt, tombe omaahonôôn pin e kand pasiv in yiyy. ²⁰ + o 15:20 Kol 1:18*Le ma de Kalisi yimb-ande Anutu wiing-ambe kandi lak laah munggin hil yimbin vaalu pin keen lôôt.

²¹ + o 15:21 Lom 5:12,18*Keen, omaaho timu wiing-ambe omaahonôôn pin dayimb, tonde sim omaaho ango wiing-ambe hil yimbin pin e kandi jak naah. ²² In Adam wiing-ambe yite hil pin dayimb, tonde sim Kalisi wiing-ambe yite hil pin e kandi jak naah-ambe mando metumin. ²³ + o

15:23 1Tes 4:16; Taato 20:5*Lemu hil alu ti ti pin yoo le kandi jak naah nohvu silate busin. In Kalisi kandi lak laah munggin, tonde busin taamusin sen dukanom-ato ond yite hil e kandi jak naah gaving. ²⁴ Tombe mem va pin e jung na, de Kalisi le kawiiy gaaman pin osin

yêêv pin-ande hil aniwêêk vaalu pin-ato silate niwêêk na, tonde mem bu yite va-so pin landukanaah Mangganaan Anutu nama in nambe ganggin. ²⁵ + o 15:25 Mat 22:44*Lemu Kalisi yoo le ganggin sil vêêl-ambe na balup busin sen Anutu biing-ambe hil sen dayi yi payaa-to langgulis yi vaalu kambi jung na le mem. ²⁶ + o 15:26 Taato 20:14; 21:4*Le kawiiy yite vaavis pin vêêl e, mem kawiiy yimbin jakanjip ahus. ²⁷ + o 15:27 Saam 8:6*Keen, vakasin nêêl nambe, “Anutu wiing va pin hulis Kalisi vaalu kambi,” om sen nêêl nambe va pin hulis vaalu kambii-to, ond vakasin-anjo danggakook neep langaah nambe Anutu yoo wiing va pin hulis Kalisi vaalu kambi, lemu Anutu me-hulis Kalisi vaalu kambi having e. ²⁸ Nganjo va pin gulis Kalisi baambu jung na, le mem Anutu Noow-anju yoo le gulis Anutu sen wiing va pin hulis yi vaalu kambii-to baambu, tonde mem Anutu yoo le naatu va pin-ate heendin keen.

²⁹ Le naambe vakasin-anjo me-keen e, le nambe vaati sen vaheey dalipis bel lukalaah hil sen layimb-ato ahendbaan? Naambe hil yimbin-ame le kandi jak keen e, ond vaheey dalipis bel lukalaah hil yimbin ahendbaan in vaati? ³⁰ + o 15:30 Lom 8:36*Tonde hey-ok? Hey oo nando hôôk nimeen sen wiingin nambe kawiiy hey-ato

nalak busin pin in vaati? ³¹ + o 15:31 2Ko 4:10-11*Keen, nalak busin pin sa naawiingin nambe aanggimb. Halingg-aso, sa kangg vasa lôôt in ham, in ham atu yate Omaaho Bop Yesu Kaliste hil, ondeey saanêêl sate vakasin-anjo langaah vu ham. ³² + o 15:32 Ais 22:13; Luk 12:19-20*Naambe hil yimbin-ame le kandi jak naah keen e, ond va sen sa having voow bamaan-ambe hey aayiis hey neep Epesas-ato me-hôôvu sa le, malis. Naambe hil yimbin-ame le kandi jak naah keen e, ond mam yaambiing gaving vakasin sen hil vaalu danêêl-ato nambe, “Yiiy oo monangga osin monaanum, in jeey ayuuuh ame tombe yale aanggimb-ambe ana mengg nama.”

³³ Ham-ame ambiing gaving vakasin tatuhiñ e. Nganjo vakasin-anjo keen sen danêêl nambe, “Omaaho ti nambe sapa dôôk hil anipaya ond le langgilin omaahôô-ju be naatu nipaya gaving.” ³⁴ + o 15:34 Lom 13:11; Ep 5:14; Sin 26:8; 1Ko 6:5*Ham alumkook nivasa jak-ambe ham akam bu taaku naah, tonde ham-ame ambiing va nipaya jesin naah e. Keen, hamate hil vaalu yoo daahen doosin Anutu lôôt, om sa naanêêl vakasin-anjo in nambe ham anim naamum.

Yale kandi jak naah osin yaningg ango yoow

³⁵ Lemu mak omaaho ti le jingin naambe, “Hil yimbin e kandi jak naah naambe tana? Le lanom osin naavind naambe vaati?” ³⁶ + o 15:36 Jon 12:24*Hong omaaho gakam ma. Vave sen onavuk-ato naambe me balup ond naavi le panyek na. ³⁷ Tombe va sen onavuk-ato ond game naalôôh osin vaha yuuuh lis doos e, nganjo onavuk

nôôvoow malis amu nambe sen saakom ve de vave vaalu nambêenja. ³⁸ + o 15:38 Jen 1:11*Le sim me nalup atombe mem Anutu nawiing-ambe natu ni nambe sen Anutu yoo ka navuu-to, tonde nawiing vave pin vaha ti ti nalup-ambe nôôn nalak, ond yik yoo me ti ti nalo hvu sil.

³⁹ Tonde va metumin pin sen nando voon-ato nind-ame neep timu le, nganjo omaahonôôn oow, de bik oow, tonde manak ayuuh paahuung oow.

⁴⁰ Tonde va vaalu nando baandoni de va vaalu nando voon, tonde va baandoni yoo mengali ango yoow, de va voon ond mengali ango yoow.

⁴¹ Tonde taaku me natum-ambe nivasa lôôt, le yoo vaha ti, tonde kwaav natumambe nivasa lôôt, le yoo vaha ango, de matam pin

natum-ambe nind vasa lôôt, le me-nind neep ti le.

⁴² Tombe sen hil yimbin kandi jak-ato ond le naambêenjo. Naavind sen yiyy nahaav laa-to ond navu panyek nala, nganjo naavind sen kandi jak naah-ato ond me-le panyek na le. ⁴³ + o 15:43 Pil 3:20-21*Naavind sen yiyy nahaav laa-to

ond me-va nivasa le, nganjo naavind sen kandi jak naah-ato mem nikaapiikaanôôn. De naavind sen yiyy nahaav laa-to ond taaluuhin, nganjo naavind sen kandi jak naah-ato mem va osin niwêek. ⁴⁴ Tonde naavind sen yiyy nahaav laa-to ond naavi voon-ate, nganjo naavind sen kandi jak naah-ato ond kanu keen-ate. In yiyy naavingg voon-ate nando om yiyy naavingg kanu keen-ate le mando gaving.

⁴⁵ + o 15:45 Jen 2:7; Jon 6:63; 2Ko 3:6,17*Tonde Anutu-te vakasin neep hôök kaapiya having

nambe, “Adam ango munggin tu omaahonôôn-ambe nando metumin,” tonde sim Adam ango taamusin yi Anutu keen, om le biing-ambe yiyy mando metumin danggata. ⁴⁶ Lemu yiyy naavingg kanu keen-ate me-nando munggin e, malis, yiyy naavingg voon-ate nando munggin, le mem taamusin atombe yiyy naavingg kanu keen-ate le mando. ⁴⁷ + o 15:47 Jen 2:7*Omaahonôôn munggin ond Anutu samu lak ngaanggis om tu va voon-ate, nganjo omaaho taamusin ond laam vu baandoni. ⁴⁸ Om hil voon pin anind nambe omaaho sen Anutu samu lak ngaanggis-ato, tonde hil sen lana mando baandoni ond nind e naambe omaaho sen laam vu baandonii-to. ⁴⁹ Gêen yaningg nambe omaaho voon-atêenjo, tonde yik taamusin ond yale yaningg naambe omaaho sen laam vu baandonii-to.

⁵⁰ + o 15:50 1Ko 6:13*Om halingg-aso, sa naanêel vu ham naambe yiyy naavingg voon-atêenjo ond me-lohvü nambe dukana taaku sen Anutu nanggin-ato le, tonde va sen le panyek-ato ond me-lohvü nambe dukana taaku sen va nivasa baan-ato le.

⁵¹ + o 15:51 1Tes 4:15-17*Ham gango, sa naanêel vakasin vunin ti langaah vu ham e. Yiyy pin ond vaalu me-le lanjimb e, nganjo yiyy pin ond yaningg naavi le naatu ango yoow jak. ⁵² + o 15:52 Mat 24:31*Yik yoo le pavi-vasa hôök busin sen vuuk naasu vu taamusin-ato. In vuuk e naasu tombe hil yimbin e kandi jak naah-ande sil-ame le lanjimb-ambe panyek jesin naah e, tonde yiyy sen yiyy naahen nando moos-ato ond yaningg naavi le ango yoow jak pavis. ⁵³ + o

15:53 2Ko 5:4*In yiyy naavingg sen navu panyek-ato ond me-le naatu va panyekin jesin naah e, tonde yiyy naavingg sen nayimb-ato ond me-le naatu va yimbin-ate jesin naah e. ⁵⁴ + o 15:54 Ais 25:8*Keen, yaangge naambe yiyy naavingg sen navu panyek-ato kaange yi be me-tu va panyekin-ate va laah e, tonde yiyy naavingg sen nayimb-ato kaange yi be me-tu va yimbin-ate va yesin laah e, ond mem yale anjak ni naambe Anutu-te vakasin sen sil kaavu be neep-ato nôôn ak nambe,

“Anutu laanggôôl yimbin-ate niwêêk-ambe kawiyy la valok-ate. ⁵⁵ + o 15:55 Hos 13:14*Om hong yimbin, gale daanggôôl lati jesin naah? Malis, game le gambu nivaane vu Anutu-te hil jesin naah e.”

⁵⁶ + o 15:56 Lom 6:14; 7:13*Anutu-te tanasin taato nambe yiyy naawiing va nipaya, tonde yate va nipaya neep niwêêk ondeey yimbin-ate niwêêk neep in nambe bu nivaane vu yiyy. ⁵⁷ Le ma om yiyy naapêêlis na vu Anutu, in wiing-ambe yate Omaaho Bop Yesu Kalisi lukalaah yahenggbaan-ambe laanggôôl yimbin in yiyy.

⁵⁸ + o 15:58 2Kro 15:7; Taato 14:13*Om halinggaso, sahengg naving ham. Ham baale niwêêk-ande vati me-gilin ham daka le, tonde ham oo monambiing Omaaho Bop-ate kul lôôt jak busin pin, in ham alak ni nambe kul sen ham nawiing vu Omaaho Bop-ato ond me-le maahôôl e.

16

Salivangin sen dôôvu Anutu-te hil-ato

¹ + o 16:1 Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Gal 2:10*Ke, tonde mone sen ham naasupin in nambe ham andôôvu Anutu-te hil-ato, ond yik ham ambiing nohvu saanêêl vu hil bel-ate sen dando Galataato. ² Ham ti ti pin ham akam bu nohvu Sonda pin naambe ham nako mone vilis, ond ham anôôh vaalu vêêl-ambe mando in nambe sa naas vu ham ond ham-ame mosalo salivangin e. ³ Om ham oo anggolin hamate omaaheey, in sa naas vu ham ond sa kaavu kaapiya be saambu be sil gako gaving hamate salivangin-anja be lana Yelusalem. ⁴ Le naambe sa kangg bu naambe sana gaving ond hey ahondoos e ana.

Pol nêêl nambe na ji hil Kolint

⁵ + o 16:5 Sin 19:21*Sa navu ana gatup hôôk Makedonia-te taaku, om sanaa-ju vêêl e mem sa naas vu ham-anja. ⁶ + o 16:6 Lom 15:24; Tit 3:12*Om sa naas balup atombe sale mando gaving ham daka le. Èê-e, mak sale mando be kwaav vaalu sen lôôy osin vavi bopaataa-to jung na, le mem ham andôôvu sa in mop sen sanaato be sana jak. ⁷ + o 16:7 Sin 18:21*De sa naas balup ond sa nimbaya nambe same aangge ham amu be sana pavis e, nganjo saawiingin nambe Omaaho Bop jiingga ond sale mando gaving ham ahusaandiin daka le. ⁸ Lemu saawiingin nambe mando Epesas-anjo be Pentikos jung na le. ⁹ + o 16:9 Sin 19:8-10; 2Ko 2:12; Kol 4:3; Taato 3:8*In saahe nambe sate kul bopaata neep-anjo be lohvu nambe nyiis nôôn ngeeyaata, le hil sen dayi sa payaa-to ngeeyaata dando having. ¹⁰ + o 16:10 1Ko 4:17*De Timoti naas balup vu ham ond yik

ham gako yi jak nivasa, in nambe mando gaving ham osin ka vasa, in yik nawiing Omaaho Bop-ate kul nambe saa-to. ¹¹ + o 16:11 1Ti 4:12*Ham ti me-ji Timoti naambe va malis-ande galuuuh dami vu yi le, nganjo ham andôôvu yi be naanggiy na mop osin vakasin melaas-ambe nom vu sa, in sa monatung mengg in yi in nambe gaving yiiy halingg-aso vaalu be lanaam.

¹² + o 16:12 1Ko 1:12; 3:6*Tonde yiiy hal-
ingg Apolo, ond saanjinj lôôt nambe gaving yiiy
hal-
ingg-aso vaalu be lanaas vu ham, le ma de
gêen ond me-wiingin nambe naas vu ham daka
le, om yoo le mando be naatovu mop ond mem le
naas.

Vakasin ahus heey

¹³ + o 16:13 Saam 31:24; Ep 6:10*Ham amem naatum-ambe ham ambiing gaving niwêêk, osin ham naatu hil aniwêêk keen-ambe ham baale ni-
wêêk. ¹⁴ De va pin sen ham nawiing-ato ond ham oo ambiing osin ham ahem gaving omaahonôôn.

¹⁵ + o 16:15 Lom 16:5; 1Ko 1:16*Halingg-aso, ham alak ni nambe Stepanas having yite hil, ond sil lawii-having Kalisi munggin hil pin vu taaku bop Akaia, tombe mem sil lavu sil la osin doos-
ambe mondahôôvu Anutu-te hil. Om sale naanêêl vu ham naambe ¹⁶ + o 16:16 1Tes 5:12*ham nanyem vuun vu hil naambêênu, de vu hil sen dahôôvu sil-ambe dawiing kul bop having-ato. ¹⁷ Sa kangg vasa in Stepanas ayuuuh Potunetas-
ande Akaikas lalaam-anjo, in ham-ame alohv
nambe anaam-anjo le, om yaal lako ham amem-
ambe yaal lalaam. ¹⁸ + o 16:18 Pil 2:29*Tombe

yaal lawiing-ambe ham alompayo ahelavis ak-ambe sa longgpayo ahelavis ak having, om ham gako hil nambéénja haalend jak.

¹⁹ + o 16:19 Sin 18:2,18,26; Lom 16:3-5*Ke, hil bel-ate lu ti ti sen dando Esiaa-to kand navu ham, tonde Akwila yuuu vane Plisila osin hil bel-ate sen dasupin sil hôôk yuuu ambaand-ambe dalohak-ato, ond kand navu ham lôôt having, in Omaaho Bop-ate hil ham pin. ²⁰ + o 16:20 Lom 16:16; 2Ko 13:12*Tonde yik Omaaho Bop-ate hil pin akand navu ham having. De ham sen ham atu Anutu-te hil-ato ond ham samu ham vaha-vahaan in taato naambe ham ahem naving ham.

²¹ + o 16:21 Kol 4:18; 2Tes 3:17*Tonde sa Pol, ond soo kaavu vakasin ahus dakaa-jo lak sa namangg-ambe sa naanêél naambe Anutu mando gaving ham. ²² + o 16:22 Gal 1:8-9*Omaaho ti nambe ahe me-gaving Omaaho Bop e, ond Anutu talôôt yi be na menama.

O Omaaho Bop, ganaam.

²³ Yik vakasin lung laa-ja. Yate Omaaho Bop Yesu-te samu samu naas mando gaving ham.

²⁴ Ke, sahengg oo naving ham pin in Yesu Kalisi duuh yiii pin lavuh ti.

**Mangga Buang New Testament
The New Testament in the Buang, Mangga Language
of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Mangga Buang long
Niugini**

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mangga Buang (Buang, Mangga)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-01-19

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

8d739032-2a4b-567d-abd1-cb7e24ed2cd6